

Vladimir Veselica i
Dragomir Vojnić*

UDK 338.98:338.97:338.24(497.5)

Izvorni znanstveni rad

EUROPSKE ZEMLJE U TRANZICIJI NA PRAGU XXI . STOLJEĆA¹ Gdje je Hrvatska - Quo Vadis Croatia

Hrvatska je pripadala na početku devedesetih onim zemljama koje su (pored Slovenije) bile najbolje pripremljene za tranziciju. Rusija je pripadala zemljama najslabije pripremljenima. Na svršetku devedesetih i Hrvatska i Rusija našle su se među zemljama najslabijih tranzicijskih ostvarenja opterećene teškim društvenim deformacijama mafiozskog karaktera. Uzročno-posljedične veze u Rusiji i Hrvatskoj sasvim su različite. Središnje europske zemlje ili su se sasvim približile ili su zamjetno premašile onu razinu razvitka koju su imale na početku tranzicije. Iznimka je samo Hrvatska i ona će tu razinu dostići u prvom desetljeću novog tisućljeća. Teška i duboka gospodarska, moralna i svaka druga, kriza kroz koju prolazi Hrvatska, rezultat je izuzetno velikih ekonomskih, političkih i društvenih deformacija koje su se kumulirale u Hrvatskoj u devedesetim godinama. Kumulirane pogreške ekonomske i ukupne politike veoma su suzile prostore za efikasno djelovanje mjera nove ekonomske politike i ona se našla, smatraju autori, u poziciji svojevrzne blokade i zatočeništva u okruženju koje je nastalo kao izraz prethodno učinjenih pogrešaka. Nova vlada lijevog centra od samog je početka počela ostvarivati suradnju s ekonomskom znanošću i u toku je rad na znanstvenim osnovama koncepcije i strategije razvitka, i to čini se u više scenarija. Scenariji moraju adekvatno vrednovati sve aspekte suradnje u Jugoistočnoj Europi, a to se posebno odnosi na Pakt o stabilnosti i Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju.

---

* V. Veselica, redoviti profesor Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. D. Vojnić, znanstveni savjetnik u Ekonomskom institutu u Zagrebu. Članak primljen u uredništvu: 09. 10. 2000.

¹ Ovaj je rad priređen kao jedan u nizu priloga koji se pripremaju u Ekonomskom institutu, Zagreb s pretenzijom da budu doprinos radu na znanstvenim osnovama koncepcije i strategije razvoja Republike Hrvatske.

Sličnosti i razlike u tijeku devedesetih

Na početku devedesetih godina sve su europske zemlje u tranziciji prolazile kroz tešku tranzicijsku krizu. Ta se kriza manifestirala padom proizvodnje, potrošnje, zaposlenosti, proizvodnosti i standarda življenja u cjelini. U nekim se zemljama kriza manifestirala i snažnim porastom cijena i troškova života, odnosno jačanjem inflacijskih trendova. Sve se to događalo u uvjetima snažnog raslojavanja stanovništva u smislu naglog bogaćenja manjine i brzog osiromašivanja većine. Normalna su pojava prilikom takvih procesa i velike društvene tenzije. Istraživanja Svjetske banke o tim problemima, provedena oko sredine devedesetih, dala su veoma zanimljive rezultate. Većina ispitanih bili su zadovoljniji situacijom prije nego poslije početka tranzicije. Posebno negativno raspoloženje stanovništva zabilježeno je u Rusiji². To je i posve očekivano, zato što su velike društvene tenzije bile i ostale tijesno povezane s problemom socijalne sigurnosti i s funkcijom socijalne države. Posebno velike društvene tenzije izazivali su problemi drastičnog narušavanja načela socijalne pravde. Razlike u dohotcima naglo obogaćene manjine i preko noći osiromašene većine posebno su se negativno manifestirale u svijesti ljudi zbog sasvim drugačijih (i premda nestimulativnih) odnosa prije tranzicije. To najbolje pokazuju vrijednosti Ginijevih koeficijenata³. Najnovija su istraživanja potvrdila da Hrvatska pripada zemljama najvišeg stupnja nejednakosti. Te su razlike, pa i socijalne tenzije, najviše došle do izražaja u Rusiji i u zemljama prije povezanima s njom, u kojima je (na uravnilovci zasnovana) socijalna sigurnost bila najveća. Velike socijalne tenzije u većini zemalja u tranziciji bile su povezane s velikim društvenim devijacijama.

Te su devijantne pojave dobile i određene zajedničke nazivnike, kao “latinskoamerički sindrom”, “neoboljševizam”, “divlji kapitalizam”, “grieh struktura”. Najveći dio devijantnih pojava u zemljama u tranziciji povezan je s kriminalnim pojavama u procesu privatizacije. S procesom privatizacije povezane su, posebno u nekim zemljama (Rusija, Hrvatska samo kao primjer), velike pljačke društvenog bogatstva. S time je povezana pojava novog društvenog sloja tzv. “tajkuna”. Privatizacija povezana s tajkunima i oslonjena na tajkunizaciju dovela je do stvaranja novih poznatih i nepoznatih centara moći koji predstavljaju osnovu, manje ili više raširenih pojava, mafiokracije. Raširenost tih pojava veoma je teška prepreka za ostvarivanje tranzicije. Te se poteškoće odnose na obje strane medalje. A to znači i na povećavanje ekonomske efikasnosti i na povećavanje političke demokratičnosti i razvitak civilnog društva.

Devijantne pojave privatizacije tajkunizacijom u nekim su zemljama veoma devalvirale i funkciju pravne i socijalne države i načela socijalne pravde. U vezi s time može se reći da će neke zemlje u tranziciji morati čekati još čitav niz godina da bi došle na predtranzicijsku razinu spomenutih funkcija, načela i dostignuća. S

² Wolfensohn, J. (ed. et. al.): “From Plan to Market”, World Development Report, 1996., str. 12.

³ Kolodko, G.: “Economic Neoliberalism Became Almost Irrelevant...” Transition, Vol. 9, No. 2, June 1988, World Bank, Washington, str. 3.

time se u vezi općenito može reći da su se rezultati tranzicije u devedesetima više odnosili na razvitak političke demokracije (i s time povezanih ljudskih prava i sloboda), nego na razvitak standarda življenja većine pučanstva. Ta se prosudba zasniva na postavci da je svaki politički pluralizam bolji od političkoga monizma. No, kada je riječ o sličnosti i razlikama, onda se o sličnostima najviše može govoriti u svjetlu događanja u prvim godinama devedesetih. U tim su godinama sve zemlje u tranziciji (osim Poljske) imale negativne stope rasta BDP. No već u godini 1994. počinju razlike. U toj godini nijedna središnja europska zemlja u tranziciji nije imala negativnu stopu rasta BDP. U godinama poslije bitno se razlikuju u ostvarenim tranzicijskim dostignućima europske zemlje. Sve su druge zemlje (uključujući tu i Rusiju i Ukrajinu) ostvarile osjetno manje tranzicijske rezultate. Te pojave nisu razumljive se nimalo slučajne. Naprotiv, one imaju duboke korijene u događanjima koja su prethodila tranziciji. U nizu različitih razloga posebno valja spomenuti dva. Prvi se odnosi na pripremljenost pojedinih zemalja za tranziciju. Drugi - na doktrinarni pristup. O svemu tome nešto više u narednom odjeljku.

Razlike u pripremljenosti i doktrinarnom pristupu

Velike razlike u tranzicijskim ostvarenjima pojedinih zemalja uzrokovane su čitavim nizom razloga. Za dva se može reći da su osnovni. Prvi je pripremljenost pojedinih zemalja za tranziciju. Drugi je doktrinarni pristup.

Pripremljenost za tranziciju

Zemlje u tranziciji bile su veoma različito pripremljene za tranziciju. Ta je pripremljenost bila determinirana reformskom tradicijom. Najveću reformsku tradiciju imale su središnje europske zemlje, a najmanju SSSR i zemlje nastale njegovim razdruživanjem. Bivša Jugoslavija pripadala je zemljama s najdužom reformskom (pa i tržišnom) tradicijom. To se posebno odnosi na Sloveniju i Hrvatsku kao u svemu najrazvijenije republike bivše države. Prva velika međunarodna konferencija o tranziciji i privatizaciji bila je održana u lipnju godine 1991. u SAD, California, Stanford University. Tu je konferenciju organizirao poznati znanstveni centar koji već mnogo godina djeluje pod nazivom The Hoover Institution. Ta je znanstvena institucija poznata i po tome što organizira međunarodna istraživanja i konferencije o problemima od strateškog interesa za State Department i White House. Na tu su konferenciju bili pozvani brojni ekonomisti i političari iz svih zemalja u tranziciji, kao i iz SAD i iz Zapadne Europe. Bilo je i više američkih ekonomista nobelovaca. Na svršetku višednevnoga rada moderator konferencije George Shultz (Reganov ministar vanjskih poslova) dao je svoje viđenje o pripremljenosti pojedinih zemalja za tranziciju.

Prvo je spomenuo Mađarsku i Poljsku, pa onda Čehoslovačku, a zatim Bugarsku i Rumunjsku. Bili smo malo iznenađeni što i nas u tom nabranjanju nije

spomenuo. Onda su, međutim, uslijedile najbolje prosudbe koje je itko do tada izgovorio na jednoj međunarodnoj znanstvenoj konferenciji. Obrćući se nama, rekao je da nas nikada nisu ni ubrajali u taj realsocijalistički svijet. Ako uspješno riješimo svoje postojeće probleme (mirno razdruživanje) ostat ćemo i dalje na čelu kolone zemalja u tranziciji.⁴ I premda su se dobre želje Georga Shultza ostvarile samo u odnosu na Sloveniju, ipak ostaje činjenica da je Hrvatska pripadala zemljama najbolje pripremljenima za tranziciju. Ostaje također i činjenica da su sve zemlje koje su bile dobro pripremljene za tranziciju (posebno središnje europske zemlje) uspješnije savladavale probleme tranzicijske krize i ostvarile bolje rezultate. Iznimka je samo Hrvatska. Ta pojava zavređuje posebnu pažnju. O tome ćemo, međutim, nešto više reći u odjeljku koji će se u cjelini odnositi na Hrvatsku.

Doktrinarni pristup

Općenito se može reći da su izbor boljeg doktrinarnog pristupa imale one zemlje koje su bile bolje pripremljene za tranziciju. A to znači one zemlje u kojima su ekonomisti imali, s obzirom na reformsku i tržišnu tradiciju, nešto više iskustva o mogućnostima, dometima i ograničenjima tržišta na početku tranzicije. Posebna pitanja i problemi bili su povezani sa činjenicom da je poslije kejnzijanske epohe u razvijenim zemljama tržišne privrede Zapadne Europe i SAD, preponderantni utjecaj dobila doktrina ekonomskog neoliberalizma i monetarizma. Na tim se osnovama, imajući u vidu pripremljenost pojedinih zemalja za tranziciju, teško mogla definirati teorijska osnova za djelotvorno ostvarivanje tranzicije. Ograničenja su se posebno odnosila na funkciju i na institucije integralnog tržišta, posebno financijskog tržišta i razvijenost financijskih i bankarskih institucija.

Zbog svega su se toga već na samom početku tranzicije pojavili nesporazumi između ekonomista zemalja u tranziciji i ekonomista razvijenih zemalja Zapadne Europe i SAD koji su se bavili problemima tranzicije. Ekonomisti iz razvijenih zemalja tržišne privrede dobro su poznavali teoriju i praksu tih zemalja, ali relativno malo situaciju u zemljama u tranziciji. To vrijedi i za ekonomiste zemalja u tranziciji, samo u obrnutim odnosima. Ekonomisti najvažnijih međunarodnih financijskih institucija (Svjetska banka i MMF) bili su u većini i predominantno indoktrinirani koncepcijom ekonomskog neoliberalizma i čistog monetarizma. Greškama doktrinarnog karaktera u pristupu tranziciji svakako je pridonijela i činjenica da su ekonomisti zemalja najbolje pripremljenih za tranziciju s područja bivše Jugoslavije zbog poznatih događaja bili izolirani i bili su bez utjecaja. To se posebno odnosi na ekonomiste iz Hrvatske. U takvim se uvjetima mogao dogoditi Washington Consensus, koji se zasniva na nekritičnoj primjeni ekonomskog neoliberalizma i čistog monetarizma. To je koncept koji nije daleko od primjene koncepta "laissez faire

---

⁴ Naše izlaganje na toj konferenciji je bilo veoma dobro primljeno. Osnovne su se teze zasnivale na studiji Zdunić, S. (ed.et.al.): "Privatizacija u politici gospodarskog razvoja Republike Hrvatske", Ekonomski institut, Zagreb, 1991.

laissez passer”, koji nikada i nikome nije mogao poslužiti kao dobra osnovica za ekonomsku politiku. Primjena toga koncepta nanijela je velike štete zemljama u tranziciji.

Kritičke prosudbe toga koncepta uslijedile su tek na svršetku devedesetih u diskusiji na relaciji Washington i Post Washington Consensus. U tome su kontekstu uslijedile (a to se odnosi i na World Bank i na MMF) kritike na račun mehaničke primjene ekonomskog neoliberalizma.⁵ Hrvatska je ekonomska znanost (posebno ekonomisti iz Ekonomskog instituta, Zagreb) potrebu aktivne ekonomske politike, koja se oslanja na znanstveno osmišljenu koncepciju i strategiju razvitka, isticala još na početku devedesetih.⁶ Nažalost, bez odgovarajućeg utjecaja. U tranzicijskoj se praksi pokazalo da su zamke nekritične primjene ekonomskog neoliberalizma najuspješnije izbjegle one zemlje koje su bile najbolje pripremljene za tranziciju. To se osobito odnosi na Poljsku. Od ovog pravila, nažalost, odstupa samo Hrvatska. Sve u svemu promašaji u izboru i selekcioniranju ekonomskih doktrina nanijeli su velike štete zemljama u tranziciji.⁷

Ne ulazeći dublje u ovaj kompleks problema, ipak se može izvući jedan opći zaključak da se nijedna od poznatih ekonomskih doktrina (sama za sebe) u svom čistom obliku i bez ostatka ne može djelotvorno primijeniti u ostvarivanju procesa tranzicije.

Europske zemlje u tranziciji - komparativni pristup

Zahvaljujući dugogodišnjoj tradiciji i kontinuiranom radu Bečkog instituta za međunarodne ekonomske studije, ekonomisti zemalja u tranziciji imali su u devedesetima veoma dobru analitičku podlogu za komparativnu analizu i ocjenu tijekova tranzicije. U ovom smo se prilogu posebno koristili podacima iz studije spomenutog Instituta, objavljene u redakciji Peter Havlik et.al.: “The Transition Countries in Early 2000: Improved Outlook for Growth, But Unemployment is Still Rising”, Research Report, No-266, June 2000.⁸

Jedna od veoma uočljivih karakteristika ostvarivanja procesa tranzicije manifestira se u velikim razlikama između pojedinih zemalja. Općenito se može reći da

---

⁵ Na posljednjoj godišnjoj konferenciji Svjetske banke i MMF (Prag, rujan 2000.) mogle su se čuti slične kritike kao i nagovještaji odgovarajućih promjena i pomaka.

⁶ Prva koncepcija i strategija razvitka Hrvatske bila je priređena kao kolektivni rad Ekonomskog instituta, Zagreb. Objavljena je u publikaciji Instituta *Privredna kretanja i ekonomska politika*, br. 10, 1992.

⁷ Te smo probleme nešto podrobnije razmatrali u već spomenutoj knjizi “Misli i pogledi o razvoju Hrvatske” (u odjeljku “Neki koncepcijski propusti i strateške zablude”) str. 222.-226.

⁸ Bečki institut za komparativne međunarodne studije jedna je od rijetkih znanstvenih institucija koje su u tijeku mnogih godina i više desetljeća bile usmjerene na istraživanja reforme i tranzicije. U studenome 1998., u povodu obilježavanja 25. godišnjice njegovoga kontinuiranog rada, u tom Institutu bila je organizirana dosad najveća konferencija o tranziciji na kojoj smo i osobno sudjelovali.

su zamjetno bolje rezultate ostvarile europske zemlje u tranziciji, ali su, među njima također veoma velike razlike. Najbolje rezultate ostvarile su središnje europske zemlje. Iznimka je Hrvatska. Najslabije rezultate ostvarile su (ne računajući Jugoslaviju) Rusija i Ukrajina.

Među europskim zemljama u tranziciji posebno se ističe Poljska koja je prva dostigla i premašila predtranzicijsku razinu BDP. Tablica 1., osim Poljske, koja će u godini 2000. zamjetno nadmašiti onu razinu razvitka koju je imala prije početka tranzicije u godini 1989., najbolja tranzicijska ostvarenja se zapažaju u Sloveniji u Mađarskoj, Slovačkoj i u Republici Češkoj. Bugarska, Rumunjska i Hrvatska zamjetno zaostaju za spomenutim zemljama.

Dva su glavna razloga tako velikih razlika u ostvarivanju tranzicije pojedinih europskih, pa i drugih, zemalja u tranziciji.

Prvi se odnosi na velike razlike u pripremljenosti pojedinih zemalja za tranziciju. Veća ili manja pripremljenost determinirana je reformskom (posebno tržišnom) tradicijom. Najdužu reformsku tradiciju imale su zemlje nastale na prostorima bivše Jugoslavije. To se posebno odnosi na Sloveniju i Hrvatsku. Te je prednosti, međutim, iskoristila samo Slovenija koja se ocjenjuje kao najuspješnija europska zemlja u tranziciji. Određene komparativne prednosti u reformskoj tradiciji iskoristile su i Poljska, i Mađarska, i Češka i Slovačka. Najmanju reformsku (i tržišnu) tradiciju imale su Rusija i zemlje koje su s njom bile povezane. Te su zemlje, praktično bez ikakve prave reformske pripreme, započele tranziciju. Direktni prijelaz iz centralističko-planskog u tržišni sustav nije mogao proći bez teških posljedica. Te su se posljedice manifestirale početnim kaosom u velikim društvenim tenzijama i vladavini mafiokracije.⁹

Ne ulazeći na ovome mjestu nešto više u taj kompleks problema, samo spominjemo da su se slične društvene tenzije i devijacije mafiokratskog karaktera dogodile i u Hrvatskoj koja pripada zemljama najbolje pripremljenima za tranziciju. Pojavni su oblici isti ili slični, ali su uzročno-posljedične veze, razumije se, sasvim drugačije. U Rusiji je sve to uslijedilo kao posljedica nepripremljenosti za tranziciju. U Hrvatskoj je to uslijedilo kao posljedica velikih pogrešaka ekonomske i ukupne politike.

Drugi razlog za velike razlike u ostvarivanju tranzicije odnosi se na primijenjene ekonomske doktrine. One zemlje u tranziciji koje su s manje kritičnosti primjenjivale ekonomski neoliberalizam i čisti monetarizam ostvarile su slabije rezultate. Ta se pojava podudara s općom pripremljenošću pojedinih zemalja za tranziciju.

---

⁹ Za vrijeme održavanja X. svjetskog kongresa ekonomista na svršetku kolovoza 1992. u Moskvi susreli smo se s Jegorom Gajdarom, ekonomistom znanstvenikom kojeg smo od prije poznavali, a koji je u to vrijeme bio predsjednik Vlade Ruske Federacije. Bio je veoma uznemiren zbog kaotičnog stanja i sve izrazitijih deformacija mafiokratskog karaktera.

Tablica 1.

BRUTO DOMAĆI PROIZVOD
Stvarne promjene u % prema prethodnoj godini

	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999. ¹	1999.	2000.	2000.	2001.	Indeks
									I. kvartal	Predviđanje		2000.
Češka	0.1	2.2	5.9	4.8	-1.0	-2.2	-0.2	-3.3	-	1.5	2	96.7
Mađarska	-0.6	2.9	1.5	1.3	4.6	4.9	4.5	3.5	6.8	5.5	5.5	104.8
Poljska	3.8	5.2	7.0	6.0	6.8	4.8	4.1	1.6	5.9	4.5	5	127.2
Slovačka	-3.7	4.9	6.9	6.6	6.5	4.4	1.9	1.8	1.5	2	3	103.6
Slovenija	2.8	5.3	4.1	3.5	4.6	3.8	4.9	2.5	-	4	4	113.5
CEEC-5 ²	1.5	4.1	5.7	4.6	4.5	3.1	3.0	0.8	-	3.7	4.2	113.4
Bugarska	-1.5	1.8	2.9	-10.1	-7.0	3.5	2.4	0.8	-	4	4	70.7
Rumunjska	1.5	3.9	7.1	3.9	-6.9	-5.4	-3.2	-4.2	1.5	0	1	75.1
CEEC-7 ²	1.4	3.9	5.8	3.9	1.6	1.4	1.8	-0.2	-	3	3.5	102.3
Hrvatska	-8.0	5.9	6.8	5.9	6.8	2.5	-0.3	-	-	1.5	2.5	79.0
Makedonija	-1.2	-1.8	-1.1	1.2	1.4	2.9	2.7	-	-	4	5	96.2 ³⁾
Jugoslavija ³	-30.8	2.5	6.1	5.9	7.4	2.5	-23.2	-	-	5	3	41.5
Rusija	-8.7	-12.7	-4.1	-3.4	0.9	-4.9	3.2	-2.7	6.8	4	3	59.9
Ukrajina	-14.2	-22.9	-12.2	-10.0	-3.0	-1.7	-0.4	-4.7	5.6	1	3	39.6
Estonija	-8.5	-2.0	4.2	3.9	10.6	4.0	-1.4	-5.6	-	4	-	88.6 ³⁾
Latvija	-15.0	0.8	-1.0	3.3	8.6	3.9	0.1	-2.3	-	3	-	59.6 ³⁾
Litva	-16.2	-9.8	3.3	4.7	7.3	5.1	-4.1	-5.8	-	2	-	66.9 ³⁾
												1990=100
												1999.
Armenija	-8.8	5.4	6.9	5.9	3.3	7.2	3.1	4.6	0.3	-	-	63.8
Azerbejdžan	-23.1	-19.7	-11.8	1.3	5.8	10.0	7.4	6.2	6.5	-	-	53.0
Bjelorusija	-7.6	-12.6	-10.4	2.8	11.4	8.4	3.0	1.0	6.0	-	-	82.6 ⁴⁾
Gruzija	-29.3	-10.4	2.6	11.2	10.8	2.9	3.0	1.2	4.4	-	-	36.9
Kazahstan	-9.2	-12.6	-8.2	0.5	1.7	-1.9	1.7	-3.8	9.1	-	-	62.6
Kirgistan	-15.5	-20.1	-5.4	7.1	9.9	2.1	3.6	0.3	1.0	-	-	63.1
Moldavija	-1.2	-30.9	-1.9	-5.9	1.6	-8.6	-4.4	-	-	-	-	32.8
Tadžikistan	-16.3	-21.3	-12.4	-16.7	1.7	5.3	3.7	2.4	3.8	-	-	53.4
Turkmenistan	1.5	-16.7	-7.7	0.1	-	-	-	-	-	-	-	-
Uzbekistan	-2.3	-5.2	-0.9	1.7	5.2	4.4	4.4	2.9	3.0	-	-	94.7
CIS	-9.7	-14.2	-5.3	-3.3	1.0	-3.7	2.9	-	-	-	-	57.5

Izvor: WIIW baza podataka, uključujući nacionalne statistike i prognoze WIIW. Tablica je sastavljena na osnovi studije: Peter Havlik (ed. et. al) "The Transition Countries in Early 2000: Improved Outlook for Growth, But Unemployment is Still Rising", Research Reports No. 266, June 2000. Tečajne razlike predstavljaju odnose tečaja po paritetu kupovne moći i tečaja razmjene.

Iznimka je opet samo Hrvatska. Poslije diskusije na relaciji Washington-Post Washington Consensus u mnogim je zemljama uslijedilo kritičko preispitivanje svega što se događalo na osnovi uvažavanja svega ovoga što podrazumijeva Washington Consensus. Hrvatska je i tu ostala dosljedna iznimka. Tajna uspjeha Poljske velikim se dijelom zasniva na aktivnoj ekonomskoj, posebno industrijskoj politici (posebno u razdoblju (1994.-1998.)), a to znači na anticipiranju ideja Post Washington Consensusa i prije njegove oficijelne pojave. Hrvatski ekonomisti (posebno Ekonomski institut, Zagreb) zastupali su takve ideje još na početku devedesetih u vrijeme pripreme prvih tranzicijskih koraka. Nesretne političke okolnosti onemogućile su pak te dobro osmišljene namjere. Umjesto objektivno mogućih najboljih ostvarenja

Tablica 2.

BRUTO INDUSTRIJSKA PROIZVODNJA

Stvarne promjene u % prema prethodnoj godini

	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999. ¹	1999.2000.	2000.	2001.	Indeks 1989=100	
	1. tromjesečje Predviđanje 1999.											
Češka	-5.3	2.1	8.7	2.0	4.5	3.1	-3.1	-9.0	4.8	3	3	80.9
Mađarska	4.0	9.6	4.6	3.4	11.1	12.5	10.5	7.0	20.7	12	12	128.9
Poljska ²⁾	6.4	12.1	9.7	8.3	11.5	3.5	4.3	-3.1	10.7	6	7	129.6
Slovačka	-3.8	4.8	8.3	2.5	2.7	5.0	-3.4	-8.1	4.5	3	4	84.2
Slovenija	-2.8	6.4	2.0	1.0	1.0	3.7	-0.5	-3.0	7.2	3	3	77.9
CEEC-5 ³⁾	1.6	8.2	8.2	5.1	8.3	4.8	2.3	-3.7	9.8	5.6	6.2	109.1
Bugarska	-9.8	10.6	4.5	5.1	-10.0	-12.7	-12.5	-16.2	5.2	4	4	42.4
Rumunjska	1.3	3.3	9.4	6.3	-7.2	-16.8	-8.0	-9.6	-0.3	0	2	42.2
CEEC-7 ³⁾	1.0	7.2	8.3	5.4	3.8	-1.1	-0.8	-5.7	7.2	4.2	5.1	84.8
Hrvatska	-5.9	-2.7	0.3	3.1	6.8	3.7	-1.4	-3.6	3.7	1	2	56.5
Makedonija	-14.1	-10.5	-10.7	3.2	1.6	4.3	-2.6	-13.3	10.3	4	5	47.6
Jugoslavija	-37.3	1.3	3.8	7.6	9.5	3.6	-22.5	-11.0	-5.3	5	5	36.8
Rusija	-14.1	-20.9	-3.3	-4.0	1.9	-5.2	8.1	-1.6	11.9	5	3	52.2
Ukrajina	-8.0	-27.3	-11.7	-5.1	-1.8	-1.5	4.3	-2.4	9.7	3.5	5	52.1

NAPOMENE: 1. Preliminarno. 2. Prodaje. 3. WIIW procjena.

Izvor: WIIW baza podataka uključujući nacionalne statistike, predviđanje: WIIW. Peter Havlik (ed. et. al) "The Transition Countries in Early 2000: Improved Outlook for Growth, but Unemployment is Still Rising, Research Reports, No. 266, June 2000., str.5.

u praksi su se dogodila ona najgora. Rat i ratna događanja kao uzroci svega toga javljaju se tek u drugom planu. U prvom su planu bile greške ekonomske i ukupne politike. Sve u svemu, komparativna privredna kretanja zemalja u tranziciji bez ostatka (osim Hrvatske) pokazuju povezanost pripreme za tranziciju sa tranzicijskim dostignućima. Međuovisnosti s primijenjenim ekonomskim doktrinama također su evidentne.

Nije ni potrebno posebno naglašavati da i komparativni pregled svih drugih važnih ekonomskih indikatora pokazuje iste ili slične tendencije i odnose kao i kretanje BDP. To se posebno odnosi na kretanje bruto industrijske proizvodnje (tablica 2.). Opet zapažamo velike razlike između središnje europskih i drugih europskih zemalja u tranziciji. Na čelu kolone je Poljska. Slijede Mađarska, Slovačka, Češka i Slovenija. U grupi tih zemalja opet je daleko na posljednjem mjestu Hrvatska. Bugarska i Rumunjska najvjerojatnije će u ovoj (2000.) godini biti na zamjetno nižoj razini industrijskog razvitka od Rusije i Ukrajine.

Sve to govori u prilog prosudbi da će neke europske pa i središnje europske (Hrvatska) zemlje u tranziciji morati prolaziti mukotrpan put industrijalizacije u suvremenoj informatičkoj epohi. Akumulirano iskustvo pokazuje da je teško ostvariti stabilan i održiv razvitak bez odgovarajuće uloga i mjesta industrijske proizvodnje. Te činjenice imaju posebno značenje za Hrvatsku.

Tranziciju sektora industrije u većini europskih zemalja u tranziciji pratilo je povećanje proizvodnosti rada. (tablica 3.). Sadržaj i karakter toga povećanja, međutim u pojedinim zemljama bio je veoma različit. Većina zemalja taj je rast ostvarivala usporedno s padom industrijske proizvodnje. Veoma su izražena iznimka Mađarska i Poljska. Relativno najbolje performanse poslije njih imaju Slovačka, Češka i Slovenija. Primjenjujući ista mjerila, relativno najslabije performanse ima Hrvatska u kojoj je rast proizvodnosti rada bio praćen snažnim padom razine industrijske proizvodnje i zaposlenosti.

Iz teorije i prakse poznato je da se suvremena ekonomska politika mora zasnivati na razvitku proizvodnje (i zaposlenosti) i na ekspanziji izvoza. Takva politika pretpostavlja tako izbalansirane međunarodne ekonomske odnose koji stimuliraju rast proizvodnje i zaposlenosti u uvjetima relativne stabilnosti. A to znači da se zaduženost može povećavati samo u određenim mogućim granicama i da se na toj osnovi racionalno i djelotvorno može ostvarivati samo investicijska potrošnja. Takvu politiku nastoji provoditi većina europskih zemalja u tranziciji. To se osobito odnosi na središnje europske zemlje. Iznimka je samo Hrvatska. U naprijed citiranoj studiji već spomenutog Bečkoga instituta za komparativne međunarodne studije prikazan je veoma sustavno pregled nekih važnih ekonomskih indikatora koji veoma dobro ilustriraju vanjskotrgovinsku, platnobilančnu i vanjskofinancijsku i dugovnu poziciju pojedinih zemalja u tranziciji. (tablica 4. i tablica 5.) U novije se vrijeme nešto izrazitija pozitivna kretanja na području trgovačke bilance i tekućeg računa zapažaju u Slovačkoj i Rusiji. Dakle u zemljama u kojima su u tim godinama uslijedile značajne promjene u sferi ekonomske i ukupne politike.

Razvojni uspjesi pojedinih zemalja u tranziciji u velikoj su mjeri bili (i ostali) determinirani pokretanjem odgovarajućih investicijskih ciklusa. Jer kako je iz teorije i prakse poznato, razvitak je u velikoj mjeri determiniran veličinom, strukturom, kvalitetom i efikasnošću investicija.¹⁰ Intenzitet investicijske aktiv-

---

¹⁰ Podrobnije u Sekulić, M. i Vojnić, D.: "Uvod u analizu i planiranje investicija", Ekonomski institut, Zagreb, 1980.

nosti pojedinih zemalja u tranziciji u proteklim je devedesetim godinama bio veoma različit.

Tablica 3.

PRODUKTIVNOST RADA U INDUSTRIJI
Promjene u % prema prethodnoj godini

	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.1)	1999.	2000.	Indeks 1989=100 1. tromjesečje 1999.
Češka ²	-1.2	5.1	10.6	8.6	9.2	4.7	2.2	-5.8	10.0	121.5
Mađarska ³	13.4	15.7	10.2	9.4	13.7	11.9	9.9	5.4	18.9	187.7
Poljska ⁴	9.7	13.0	6.3	9.1	11.2	5.8	9.7	0.8	17.8	164.0
Slovačka	1.8	7.2	4.0	2.5	4.8	9.1	-0.5	-4.4	10.8	109.2
Slovenija	5.8	13.2	6.3	9.2	4.4	5.4	3.1	-0.3	11.0	139.8
Bugarska ⁵	-0.2	16.2	7.4	7.0	-7.5	-6.0	-2.1	-9.6	23.5	92.3
Rumunjska ⁶	9.0	14.7	13.7	7.5	-1.8	-	7.1	3.4	10.3	-
Hrvatska ⁶	0.3	3.0	6.6	11.3	11.9	8.7	3.9	2.1	6.7	125.2
Makedonija ⁷	-11.9	-6.5	1.2	29.8	8.3	14.6				96.9 ⁸⁾
Jugoslavija ⁷	-34.7	2.1	8.3	9.6	12.3	6.3				61.8 ⁸⁾
Rusija	-8.8	-14.4	5.4	2.9	8.6	0.8				75.1 ⁸⁾
Ukrajina	-3.2	-20.9	-4.2	3.0	7.1	6.0				81.9 ⁸⁾

NAPOMENE: 1. Preliminarno. 2. Poduzeća sa 100 i više zaposlenih, od 1992. do 1994. s 25 i više, od 1997. s 20 i više zaposlenih. 3. Od 1992. poduzeća s više od 20, od 1995. s više od 10, od 1999. s više od 5 zaposlenih. 4. Poduzeća sa više od 5 zaposlenih. 5. Od 1996. samo za javni sektor. 6. Poduzeća s više od 20 zaposlenih. 7. Isključujući privatna poduzeća. 8. 1998. prema 1989.

Izvor: WIIW baza podataka, uključujući nacionalne statistike. Peter Havlik (ed. et. al) "The Transition Countries in Early 2000: Improved Outlook for Growth, but Unemployment is Still Rising", Research Reports, No. 266, June 2000., str.6.

U nekima je razina bruto investicija u fiksni kapital daleko nadmašila onu iz godine 1989. Posebno se ističu Poljska, Slovenija, Mađarska, Slovačka i Češka. I premda odgovarajuće informacije za Hrvatsku nisu dane, ipak se može reći da razina (i posebno struktura) njezinih investicija daleko zaostaje za spomenutim zemljama. Zaostajanje u pojedinim godinama bilo je tako veliko da je razina bruto fiksnih investicija u industrijske i druge proizvodne sektore cirkulirala između amortizacije i zamjene.

Investicijska potrošnja u europskim (a i u drugim) zemljama u tranziciji ostvarivana je iz različitih izvora.

To su domaća štednja, vanjske direktne investicije, vanjski krediti i uvezena akumulacija preko negativnih odnosa u sferi bilance plaćanja i tekućih računa.

Tablica 4.

**VANJSKA TRGOVINA CENTRALNE I ISTOČNE EUROPE
 I GLAVNIH DRŽAVA SAVEZA NEOVISNIH DRŽAVA U MILIJUNIMA USD**

Bazirano na carinskoj statistici

	1995.	1996.	1997.	1998.	1999. ¹	1998.		1999.		2000.		I.-III./00		I.-III./99.	
						u %	1997.	u %	1998.	u %	I.-III.	u %	I.-III./99	u %	I.-III./00
Češka ²	Izvoz	16751	17484	20182	23515	25195	16.5	7.1	5534	7534	36.1	20.1	36.1	20.1	
	Uvoz	19541	22121	24072	25690	27042	6.7	5.3	5988	8042	34.3	18.7	34.3	18.7	
	Balans	-2790	-4637	-3890	-2175	-1847	-	-	-454	-508	-	-	-	-	
Mađarska ³	Izvoz	9972	10472	16910	20477	23491	21.1	14.7	5132	6458	25.8	9.8	25.8	9.8	
	Uvoz	11905	12912	18780	22871	26288	21.8	14.9	5674	7167	26.3	10.1	26.3	10.1	
	Balans	-1933	-2440	-1869	-2394	-2797	-	-	-542	-709	-	-	-	-	
Poljska	Izvoz	17710	19488	22798	25145	25729	10.3	2.3	5843	7295	24.8	9.2	24.8	9.2	
	Uvoz	22491	29677	37484	41539	43151	10.8	3.9	9271	11587	25.0	9.3	25.0	9.3	
	Balans	-4781	-10189	-14686	-16394	-17422	-	-	-3427	-4292	-	-	-	-	
Slovačka ⁴	Izvoz	6634	7047	7310	9545	9577	11.8	0.3	2102	2888	37.4	21.1	37.4	21.1	
	Uvoz	6783	8876	9132	11640	10613	12.1	-8.8	2398	3057	27.5	12.5	27.5	12.5	
	Balans	-148	-1829	-1823	-2095	-1036	-	-	-295	-169	-	-	-	-	
Slovenija	Izvoz	6426	6641	7413	8052	8037	8.6	-0.2	1885	2206	17.0	2.9	17.0	2.9	
	Uvoz	7327	7536	8290	8999	9362	8.6	4.0	2140	2596	21.3	6.6	21.3	6.6	
	Balans	-901	-895	-876	-947	-1325	-	-	-255	-390	-	-	-	-	
CEEC ⁵	Izvoz	57494	61131	74613	86734	92029	14.4	6.1	20497	26380	28.7	12.9	28.7	12.9	
	Uvoz	68047	81122	97757	110739	116457	11.9	5.2	25470	32448	27.4	11.8	27.4	11.8	
	Balans	-10553	-19991	-23144	-24005	-24427	-	-	-4973	-6068	-	-	-	-	

Nastavak tablice 4.

Bugarska ⁵	Izvoz	4142	4486	4368	3841	3697	-12.1	-1.2	760	1089	43.2	24.5
	Uvoz	4377	4655	4361	4476	5098	2.6	15.2	1036	1531	47.7	28.8
	Balans	-234	-169	7	-635	-1401	-	-	-276	-442	-	-
Rumunjska	Izvoz	6047	6376	7434	7412	7983	-0.3	7.7	1687	2428	43.9	26.5
	Uvoz	7857	9019	9946	10569	9754	6.3	-7.7	2056	2675	30.1	14.3
	Balans	-1810	-2643	-2512	-3157	-1772	-	-	-370	-247	-	-
CEEC-7	Izvoz	67683	71993	86416	97988	103709	11.8	5.9	22944	29897	30.3	14.3
	Uvoz	80280	94795	112065	125784	131309	11.0	4.4	28562	36654	28.3	12.6
	Balans	-12597	-22802	-25649	-27797	-27600	-	-	-5619	-6757	-	-
Hrvatska ⁶	Izvoz	3595	3602	3666	4046	4027	10.4	-0.5	889	1038	16.7	2.4
	Uvoz	5810	6220	8060	7477	7324	-7.2	-2.0	1471	1652	12.3	-1.8
	Balans	-2215	-2618	-4394	-3431	-3297	-	-	-5.81	-614	-	-
Makedonija	Izvoz	920	905	1091	1170	1119	7.3	-4.4	226	336	48.3	30.4
	Uvoz	1314	1283	1568	1709	1686	9.0	-1.4	308	609	98.1	74.1
	Balans	-394	-378	-478	-539	-567	-	-	-81	-273	-	-
Jugoslavija ⁷	Izvoz	-	1593	2360	2518	1391	6.7	-44.0	418	373	-10.7	-21.7
	Uvoz	-	3251	4245	4283	3081	0.9	-26.4	826	871	5.5	-6.7
	Balans	-	1658	-1885	-1766	-1690	-	-	408	-498	-	-
Rusija ⁸⁾	Izvoz	61993	69874	77885	66210	69834	-15.0	5.5	13809	23109	67.3	47.1
	Uvoz	46589	54282	64911	52620	38484	-18.9	-26.9	8375	9730	16.2	2.1
	Balans	15404	15593	12974	13591	31350	-	-	5435	13379	-	-
Ukrajina	Izvoz	10036	11357	12550	1128	10871	-10.1	-3.7	2169	3062	41.1	24.1
	Uvoz	11837	13883	15103	13103	11119	-13.2	-15.1	2549	3748	47.0	29.3
	Balans	-1801	-2526	-2554	-1820	-248	-	-	-380	-686	-	-

NAPOMENA: 1. Izraženo u EURO. 2. Od 1997. ee legal status. 3. Od 1998. nova metodologija. 4. Including estimate of non-registered trade. WIW baza podataka, uključujući nacionalne statistike, WIW predviđanje. Peter Havlik (ed. et. al) "The Transition Countries in Early 2000: Improved Outlook for Growth, but Unemployment is Still Rising", Research Reports, No. 266., June 2000., str. 16.

Tablica 5.

VANJSKA FINANCIJSKA POZICIJA
USD bn, svršetak razdoblja

	Bruto vanjski dug ¹⁾		Bruto devizne rezerve Narodne banke (isključujući zlato) ²⁾		Tekući račun			Tekući račun u % od BDP-a				
	1999.	2000.	1999.	2000.	1998.	1999.	2000.	1998.	1999.	2000.	2001.	
	Ožujak		Ožujak									
Češka												
Republika	22.6	-	12.8	12.6	-1.3	-1.1	-1.3	-1.5	-2.4	-2.0	-2.4	-2.6
Mađarska	29.3	29.4	11.0	10.7	-2.3	-2.1	-2.1	-2.2	-4.9	-4.3	-4.3	-3.8
Poljska	60.5	-	25.5	25.6	-6.9	-11.6	-13.5	-14.0	-4.4	-7.5	-8.4	-8.1
Slovačka												
Republika	10.5	-	3.4	3.7	-2.1	-1.1	-0.8	-0.7	-10.1	-5.7	-3.9	-3.2
Slovenija	5.5	5.9	3.2	3.3	0.0	-0.6	-0.7	-0.8	0.0	-2.9	-3.5	-3.6
Bugarska	10.0	-	2.9	2.6	-0.1	-0.7	-0.8	-0.8	-0.5	-5.3	-6.3	-5.9
Rumunjska	8.2	-	1.5	1.6	-3.0	-1.3	-1.3	-1.7	-7.2	-3.8	-3.9	-5.0
Hrvatska	10.0	9.6 ³⁾	3.0	2.9	-1.5	-1.5	-1.5	-1.6	-7.1	-7.3	-7.7	-7.7
Makedonija	1.4	-	0.4	0.4	-0.3	-0.1	-0.3	-0.4	-8.8	-4.0	-8.6	-10.4
Jugoslavija	11.5 ⁴⁾	-	0.3 ⁴⁾	-	-1.2	-0.6	-0.8	-1.0	-6.4	-3.6	-	-
Rusija	158.8	-	12.5	15.5	1.0	25.0	15.0	10.0	0.4	13.7	7.0	4.3
Ukrajina	12.4	-	1.1	1.1	-1.3	0.8	0.3	-0.5	-3.1	2.7	1.2	-1.8

NAPOMENA: 1 U konvertibilnim valutama za Bugarsku, Češku i Poljsku. Za detaljnije informacije vidi tablice priložene izvješćima za pojedine zemlje. 2 Forex reserves, SDR and reserve position with the IMF, uključujući zlato za Češku, Mađarsku, Poljsku, Rusiju, Slovačku, Ukrajinu. Cifre za Mađarsku korespondiraju s ukupnim rezervama zemlje. 3 Veljača 1998. 4 Svršetak 1998.

Izvor: WIIW baza podataka, uključujući nacionalne statistike, predviđanje: WIIW. Peter Havlik (ed. et. al) "The Transition Countries in Early 2000: Improved Outlook for Growth, but Unemployment is Still Rising", Research Reports, No. 266, June 2000., str. 22.

Najatraktivniju dodatnu akumulaciju predstavljaju vanjske direktne investicije. Njihove prednosti, koje se odnose na tržište i transfer tehnologije, opće su poznate. U korištenju tih prednosti bile su posebno uspješne Mađarska, Češka i Slovenija. Poljska je bitno povećavala direktne vanjske investicije u tijeku druge polovice devedesetih. Slično se dogodilo i u Hrvatskoj. Inače se općenito može reći da će se procesi tranzicije, odnosno djelotvornog razvitka zemalja u tranziciji u prvom

desetljeću XXI. stoljeća ostvarivati u velikoj mjeri ovisno o direktnim vanjskim investicijama. To se posebno odnosi na Hrvatsku. U tom kontekstu valja primijetiti da je privlačenje direktnih vanjskih investicija u velikoj mjeri određeno osposobljenošću pojedinih zemalja u tranziciji za njihovo djelotvorno prihvaćanje. Ta se osposobljenost osobito odnosi na funkcioniranje pravne i socijalne države, a to znači da s većim privlačenjem direktnih vanjskih investicija mogu računati one zemlje u tranziciji koje su ostvarile odgovarajuće makroekonomsko i makropoliticko okruženje. Europska orijentacija, otvorenost i uopće međunarodna pozicija svake pojedine zemlje u tranziciji igra u tome veoma veliku ulogu. Primjeri Slovačke i Hrvatske o svemu tome najbolje govore. Podrobnije informacije o tretiranim problemima pružaju tablica 6. i tablica 7.

Sve u svemu, europske zemlje u tranziciji razvile su se u proteklim devedesetima s veoma različitim uspjehom. Te su razlike bile (i ostale) uzrokovane i pripremljenošću za tranziciju i doktrinarnim pristupom. Sve će središnje europske zemlje u tranziciji dočekati početak novoga stoljeća i trećega milenija na zamjetno višoj (već dostignutoj) razini BDP od one razine koju su imali na početku tranzicije godine 1989. Iznimka je jedino Hrvatska koja će predratnu (i predtranzicijsku) razinu BDP dostići tek u prvim godinama XXI. stoljeća. Prema predviđanjima Bečkog instituta, sve će europske zemlje u tranziciji u ovoj (2000.) i narednoj (2001.) godini ostvariti pozitivne stope rasta BDP u relativno stabilnim uvjetima. Problem nezaposlenosti bio je i ostao veliki problem većine zemalja u tranziciji. Na čelu je kolone (izuzimajući Makedoniju i Jugoslaviju) Hrvatska. Slijede Slovačka i Poljska.

Na području indikatora koji pokazuju kretanje u sferi međunarodnih ekonomskih odnosa (kao % salda tekućeg računa od BDP) zamjetna se poboljšanja mogu zapaziti u Slovačkoj i Rusiji. Dakle u zemljama u kojima su u posljednjim godinama uslijedile odgovarajuće promjene u ekonomskoj i ukupnoj politici (tablica 8.) Sve u svemu, središnje će europske zemlje u tranziciji (osim Hrvatske) ući u XXI. stoljeće s dostignutim, ili zamjetno prestignutim, ekonomskim potencijalima u odnosu na one koje su imale godine 1989. dakle na početku tranzicije. Cijena koju su te zemlje platile za odgovarajuća tranzicijska ostvarenja nije mala. Dapače, ona je (posebno u kontekstu funkcije socijalne države i ostvarivanja načela socijalne pravde) veoma velika. Nažalost, ta će cijena za sve ostale europske zemlje u tranziciji (uključujući Hrvatsku) biti još mnogo veća.

Tablica 6.

BRUTO FIKSNE INVESTICIJE
 Stvarne promjene u % prema prethodnoj godini

	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999. ¹⁾	1999.	2000.	2000.	2001.	Indeks 1990=100
	1. tromjesečje											
	Predviđanje 1999. ¹⁾											
Češka ^{2,3}	0.2	9.1	19.8	8.2	-3.0	-3.9	-5.5	-8.3	-	1	2	103.4
Mađarska	2.0	12.5	-4.3	6.7	9.2	13.3	6.6	6.4	-	10	11	125.3
Poljska ²	2.9	9.2	16.5	19.7	21.7	14.2	6.9	6.1	-	9	9	203.5
Slovačka ^{2,3}	-5.4	-4.6	5.3	39.8	14.5	11.0	-18.2	-13.0	0.5	0	5	103.5
Slovenija ²	10.7	14.1	16.8	9.2	11.3	11.1	16.1	-	-	-	-	164.0
Bugarska ²	-17.5	1.1	16.1	-21.2	-23.9	32.9	25.3	6.5	-	-	-	58.6
Rumunjska	8.4	26.4	10.7	3.1	-5.4	-18.6	-12.3	-12.5	-	0	5	47.9
Hrvatska ²	-	-	-	37.6	23.3	3.0	-5.9	-	-	-	-	-
Makedonija ²	-7.9	-8.6	10.2	6.5	-4.3	1.6	1.2	-	-	-	-	65.8
Jugoslavija	-37.6	-12.0	-3.7	-5.7	0.8	-2.2	-	-	-	-	-	-
Rusija	-11.6	-24.0	-10.0	-18.0	-5.0	-6.7	4.5	-10.7	6	5	7	22.7
Ukrajina	-10.4	-22.5	-35.1	-22.0	-8.8	6.1	2.9	-16.5	26.1	8	10	20.9

NAPOMENA: 1 Preliminarno. 2 Bazirano na BDP koncepciji. 3 Od 1995. (Slovačka od 2000.) nova metodologija.

Izvor: WIIW Baza podataka, uključujući nacionalne statistike, predviđanje WIIW. Peter Havlik (ed.et al.) "The Transition Countries in Early 2000: Improved Outlook for Growth, but Unemployment is Still Rising", Research Report, No. 266, June 2000., str 7.

Tablica 7.

VANJSKE DIREKTNE INVESTICIJE kumulativ (stock)

Bazirano na platnim bilancama u mn USD

	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	Po stanovniku USD 1990. -1999,
Češka	72	595	2889	3423	4547	7350	8572	9234	14375	16246	1580
Mađarska	569	2107	3435	5585	7095	11926	14958	16086	18517	19276	1919
Poljska	109	425	1370	2307	3789	7843	11463	14587	22479	28000	724
Slovačka	-	-	-	461	766	1086	1387	1591	1981	2044	379
Slovenija	-	-	-	954	1326	1759	2069	2297	2907	3000~	1500
Ukupno (5)	-	-	-	12731	17532	29964	38450	43794	60260	68566	1033
Bugarska	4	60	101	141	247	337	446	951	1488	2271	277
Rumunjska	-	40	117	211	552	971	1234	2449	4480	5441	242
Ukupno (7)	-	-	-	13083	18331	31272	40130	47194	66228	76279	786
Hrvatska	-	-	13	109	222	324	857	1367	2261	3608	802
Makedonija	-	-	-	-	19	28	40	55	173	197	98
Rusija	-	-	-	1211	1850	3866	6345	12984	15745	18635	128
Ukrajina	-	-	170	370	529	796	1317	1940	2687	3183	64
Ukupno (14)	-	-	-	14773	20951	36286	48689	63541	87094	101902	341

NAPOMENA: 1. Procjena.

Izvor: Za Češku, Mađarsku, Poljsku, Slovačku i Sloveniju. Za Bugarsku, Rumunjsku, Hrvatsku, Makedoniju, Rusiju i Ukrajinu - Peter Havlik (ed. et. al) "The Transition Countries in Early 2000: Improved Outlook for Growth, but Unemployment is Still Rising", Research Reports, No. 266, June 2000., str. 19.

Tablica 8.

PREGLED RAZVITKA 1998.-1999. I IZGLEDI ZA 2000.-2001.

	BDP															
	Stvarne promjene u % prema prethodnoj godini						Potrošačke cijene									
	1998.	1999.	2000.	2001.	1998.	1999.	2000.	2001.	1998.	1999.	2000.	2001.				
Češka	-2.2	-0.2	1.5	2	10.7	2.1	3.7	4.0	7.5	9.4	10	10	-2.4	-2	-2.4	-2.6
Mađarska	4.9	4.5	5.5	5.5	14.3	10.0	8.3	6.5	9.6	9.6	9	9	-4.9	-4.3	-4.3	-3.8
Poljska	4.8	4.1	4.5	5	11.8	7.3	8	7	10.4	13.0	13.5	13.5	-4.4	-7.5	-8.4	-8.1
Slovačka	4.4	1.9	2	3	6.7	10.6	15	11	15.6	19.2	18	18	-10.1	-5.7	-3.9	-3.2
Slovenija	3.8	4.9	4	4	7.9	6.1	7.5	5.5	14.6	13.0	11.5	11	0	-3	-4	-4
CEEC-5	3.1	3.0	3.7	4.2	-	-	-	-	10.4	12.5	-	-	-4.2	-5.6	-6.1	-5.8
Bugarska	3.5	2.4	4	4	22.3	0.3	5	3	12.2	16.0	20	18	-1	-5	-6.3	-5.9
Rumunjska	-5.4	-3.2	0	1	59.1	45.8	40	35	10.4	11.5	13	12	-7.2	-3.8	-3.9	-5
CEEC-7	1.4	1.8	3.0	3.5	-	-	-	-	10.5	12.6	-	-	-4	-5	-6	-6
Hrvatska ¹	2.5	-0.3	1.5	2.5	5.7	4.2	5.5	6	18.1	20.8	23.5	23	-7.1	-7.3	-7.7	-7.7
Makedonija ^{1,2}	2.9	2.7	4	5	0.8	-1.1	3	5	34.5	32.4	32	32	-8.8	-4	-8.6	-10.4
Jugoslavija	2.5	-23.2	5	3	29.9	44.9	50	70	25.4	25.5	30	32	-6.4	-3.6	-	-
Rusija ²	-4.9	3.2	4	3	27.6	85.7	20	15	13.3	12.3	12	12	0.4	13.7	7	4.3
Ukrajina	-1.7	-0.4	1	3	10.6	22.7	20	20	3.7	4.3	6	8	-3.1	2.7	1.2	-1.8

NAPOMENA: 1) Potrošačka cijena odgovara cijeni na malo. 2. Stopa nezaposlenosti prema ILO definiciji.

Izvor: WIIW - Peter Havlik (ed. et. al): "The Transition Countries in Early 2000: Improved Outlook for Growth, but Unemployment is Still Rising", Research Reports, No. 266, June 2000., str. 26.

Europske zemlje u tranziciji i euroatlantski integracijski procesi

Sve su europske zemlje u tranziciji orijentirane na uključivanje u euroatlantske integracijske procese. To u krajnjoj konzekvenciji znači da su sve te zemlje orijentirane na, prije ili poslije, priključivanje Europskoj uniji. Neke su na tome putu ostvarile i konkretne pomake. To se odnosi na priključivanje takvim međunarodnim institucijama, organizacijama i sporazumima kao što su Atlantski pakt, Partnerstvo za mir, Pakt o stabilnosti i sl. Opća atmosfera u zemljama Europske unije za njezino proširenje i na europske zemlje u tranziciji (posebno one središnje europske) veoma je dobra. Tome pridonosi spoznaja da se trajan i održivi napredak u miru teško može ostvariti bez odgovarajućih širih, tj. europskih integracija. Događanja u tijeku proteklih devedesetih na prostorima bivše Jugoslavije to su najbolje pokazala i potvrdila. U svjetlu te spoznaje već su na svršetku godine 1994. na velikoj konferenciji ekonomista Europske unije (University of Exeter, rujan 1994.) na kojoj smo aktivno sudjelovali, modificirani kriteriji za proširenje Europske zajednice i na njezinu transformaciju u Europsku uniju.

I pored toga što je to bila konferencija ekonomista, diskusije su išle u smjeru predlaganja takvih kriterija daljeg razvitka EU koji su uključivali i obrambene, strateške i sigurnosne aspekte. U tome su kontekstu predlagane takve osnove razvitka Europske unije koje omogućuju njezino proširenje na zemlje u tranziciji. Tako se i dogodilo da smo na tu konferenciju bili pozvani da bismo dali svoje viđenje o mogućnostima i pretpostavkama uključivanja zemalja u tranziciji u europske integracijske procese, tj. u Europsku uniju.¹¹ U to su vrijeme bile spominjane samo tri zemlje. Poljska, Češka i Mađarska. U završnom dokumentu konferencije prihvaćene su naše inicijative da se taj krug zemalja proširi Slovenijom i Hrvatskom. Slovenija je to mogućnosti poslije iskoristila.

Hrvatska je, međutim, sve do početka godine (2000.) ostala međunarodno izolirana. No, bez obzira na spomenute nove činjenice o pretpostavkama i kriterijima za uključivanje pojedinih zemalja u Europsku uniju, ekonomski su kriteriji u smislu dostignute razine razvitka i dalje ostali veoma važni. S time u vezi valja spomenuti da se kriteriji opće razine razvoja odnose i na odgovarajuće tržišne, bankarske i financijske institucije. Radi se ustvari o razvijenosti i razini ukupnog makroekonomskog i makropolitčkog ambijenta.

---

¹¹ Za ovu smo konferenciju pripremili referat pod naslovom "European Integrational processes and the Countries in Transition with Special Reference to Croatia and former Yugoslavia", Conference ISSUE, Single European Market, Paper No.88, University of Exeter, September 8-11, 1994. Ekonomski pregled, br. 9-10, 1994., str. 573-603.

Tablica 9.

BDP PO STANOVNIKU, PO TEKUĆEM PARITETU KUPOVNE MOĆI USD
od 1998. po konstantnim cijenama na osnovi pariteta kupovne moći

	1990.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2005.	2010.	2015.
Česka	10025	9778	10217	11265	12025	11972	11855	12011	12192	14548	17700	21534
Mađarska	7215	7377	7790	8330	8613	9077	9676	10315	10882	13431	16340	19881
Poljska	4540	4926	5292	6260	6742	7227	7663	8099	8463	10396	12648	15389
Slovačka	7485	6325	6756	7491	8101	8656	9133	9439	9628	11601	14114	17172
Slovenija	10111	9934	10713	11607	12192	12834	13513	14363	14937	18174	22111	26901
Projekcija pretpostavlja 4% godišnjeg rasta BDP i nultu stopu rasta stanovništva												
Bugarska	4862	4459	4657	5007	4600	4373	4556	4763	4953	6027	7332	8921
Rumunjska	5339	4850	5164	5768	6113	5730	5498	5413	5413	6395	7781	9467
Hrvatska	5980	4359	4713	5214	5833	6149	6480	6558	6657	7982	9711	11815
Makedonija	3651	3474	3704	3770	3845	3887	4029	4172	4339	5330	6484	7889
Rusija	8417	6901	6166	6164	6074	6171	5955	6286	6537	7877	9583	11660
Ukrajina	5870	4563	3626	3337	3080	3023	3030	3088	3119	3759	4573	5564
Projekcija pretpostavlja 2% godišnjeg rasta BDP i nultu stopu rasta stanovništva												
Austrija	15789	17780	18553	19587	20359	20910	21931	22369	22817	25192	27814	30708
Njemačka	14242	17569	18665	19894	19925	20232	21051	21472	21901	24181	26697	29476
Grčka	8792	10376	11003	11923	12323	12720	13347	13614	13886	15331	16927	18688
Portugal	9071	10801	11589	12452	12746	13207	14163	14446	14735	16269	17962	19832
Španjolska	11625	12903	13198	14144	14646	15225	16109	16432	16760	18505	20431	22557
Turska	4429	5146	4891	5236	5525	5850	6024	6145	6268	6920	7641	8436
Japan	16841	19180	19678	21273	22142	22326	22053	22494	22944	25332	27968	30879
SAD	21941	23856	25073	26241	27143	28218	29605	30198	30801	34007	37547	41455
EU (15) prosjek	14593	16219	16981	18093	18501	18968	19816	20212	20617	22763	2513	27747
Europska unija (15) prosjek = 100												
	1990.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2005.	2010.	2015.
Česka	69	60	60	62	65	63	60	59	59	64	70	78
Mađarska	49	45	46	46	47	48	49	51	53	59	65	72
Poljska	31	30	31	35	36	38	39	40	41	46	50	55
Slovačka	51	39	40	41	44	46	46	47	47	51	56	62
Slovenija	69	61	63	64	66	68	68	71	72	80	88	97
Bugarska	33	27	27	28	25	23	23	24	24	26	29	32
Rumunjska	37	30	30	32	33	30	28	27	26	28	31	34
Hrvatska	41	27	28	29	32	32	33	32	32	35	39	43
Makedonija	25	21	22	21	21	20	20	21	21	23	26	28
Rusija	58	43	36	34	33	33	30	31	32	35	38	42
Ukrajina	40	28	21	18	17	16	15	15	15	17	18	20

Nastavak tablice 9.

Austrija	108	110	109	108	110	111	111	111	111	111	111	111
Njemačka	98	108	110	110	108	107	106	106	106	106	106	106
Grčka	60	64	65	66	67	67	67	67	67	67	67	67
Portugal	62	67	68	69	69	70	71	71	71	71	71	71
Španjolska	80	80	78	78	79	80	81	81	81	81	81	81
Turska	30	32	29	29	30	31	30	30	30	30	30	30
Japan	115	118	116	118	120	118	111	111	111	111	111	111
SAD	150	147	148	145	147	149	149	149	149	149	149	149
EU (159 presjek	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

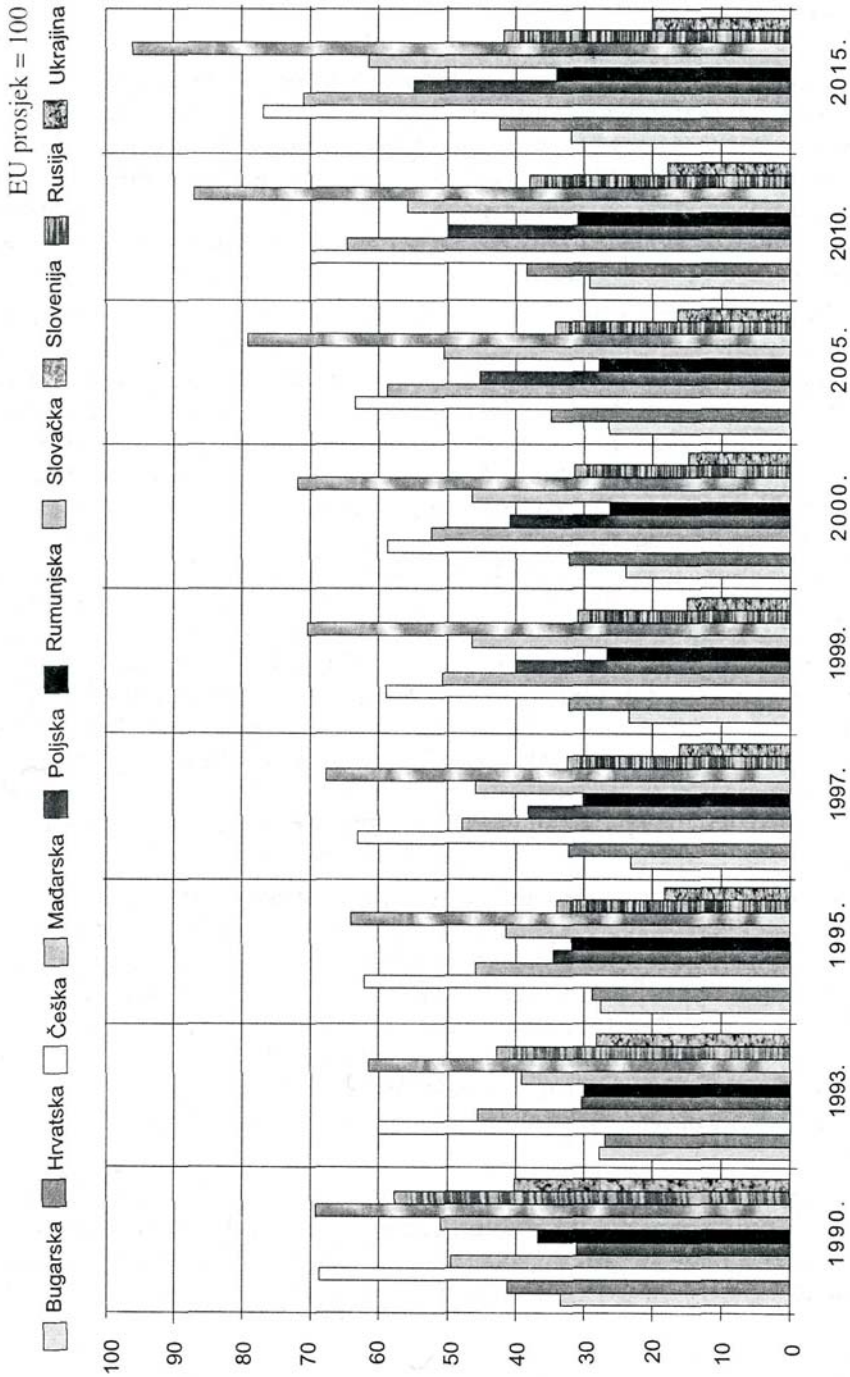
Izvor: BENCHMARK, REZULTATI 1996., EUROSTAT-OECD usporedba s analitičkim kategorijama, OECD, 1999.; Nacionalne statistike; WIFO; WIIW procjene. Benchmark pariteta kupovne moći za 1996. procijenjen po standardima pariteta kupovne moći OECD (28) prosječno i ekstrapolirano s deflatornim cijenama BDP-a. BDP po stanovniku za OECD zemlje prema OECD *National Account* statistics konvertirano ECU. Peter Havlik (ed. et. al) "The Transition Countries in Early 2000: Improved Outlook for Growth, but Unemployment is Still Rising", Research Reports, No. 266, June 2000., str. 29.

Govoreći o razini materijalnog razvitka izraženoga u BDP po stanovniku već se na naprijed spomenutoj konferenciji kao neki nepisani minimum spominjala razina od oko 50% prosječne razvijenosti zemalja Europske unije. Imajući vjerojatno i to u vidu, Bečki institut u kontinuitetu objavljuje odgovarajuće komparativne podatke (tablica 9., slika 1.). Po tim je kriterijima daleko na prvom mjestu Slovenija. Slijede češka, Mađarska, Slovačka i Poljska. Hrvatska s prosječnom razinom od 32, daleko zaostaje. Zato će svojom aktivnom ekonomskom politikom morati na početku XXI. stoljeća pokušati bare dijelom povratiti, odnosno nadoknaditi izgubljeno.

Sve u svemu, ima dosta osnova za pretpostavku da će se većina europskih zemalja u tranziciji u prvom desetljeću novoga milenija naći u Europskoj uniji. Središnje europske zemlje svakako će biti prve. Valja se nadati da će se među njima, s ne suviše velikim zaostatkom, naći i Hrvatska. Početne, političke pretpostavke ostvarene su. Na redu su one druge koje se odnose na djelotvoran ekonomski razvitak. Potrebno je uvijek ponovno isticati, jer to vrijedi za sve zemlje, pa i za Hrvatsku, da će razvitak odgovarajućeg makropolitikog i makroekonomskog okruženja u svemu tome imati odlučnu ulogu. To uključuje i razvitak civilnog društva i djelotvornu zaštitu ljudskih prava i sloboda.¹²

¹² Ekonomska će znanost ovim problemima morati posvetiti posebnu pažnju za vrijeme priprema znanstvenih osnova koncepcije i strategije razvitka Republike Hrvatske.

STVARNI BDP PO STANOVNIKU ZA SREDIŠNJE I ISTOČNOEUROPSKE ZEMLJE

NAPOMENA: Projekcija pretpostavlja za dva postotna poena različiti rast BDP u odnosu na Europsku uniju poslije 2000.

Gdje je Hrvatska ?

Na početku devedesetih godina Hrvatska je pripadala zemljama najbolje pripremljenima za djelotvorno ostvarivanje tranzicije. Na svršetku devedesetih Hrvatska se našla među zemljama s najslabijim tranzicijskim ostvarenjima. Ne podcjenjujući rat i ratne posljedice, ovu činjenicu valja najvećim dijelom pripisati pogreškama ekonomske, i ukupne politike. Sama činjenica da se Hrvatska na svršetku osamdesetih našla u grupi zemalja koje su najbolje bile pripremljene za tranziciju najbolje o tome govori.

Slični pojavni oblici teških društvenih i ekonomskih devijacija u Rusiji, koja je bila najslabije pripremljena za tranziciju, i u Hrvatskoj, koja je bila najbolje pripremljena za tranziciju, o izrečenim prosudbama najbolje govori. Uzročno posljedične veze teških devijantnih pojava u Rusiji i u Hrvatskoj, razumije se, sasvim su različite. Zato je zbog teške ekonomske situacije i razvitka mafiokracije u Rusiji, osobito zbog toga što je Rusija velika zemlja, svijet zabrinut, ali ne i razočaran. Zbog sličnih pojava u Hrvatskoj, kao maloj zemlji, svijet nije zabrinut, ali je razočaran. Zato su demokratske promjene, koje su se dogodile u Hrvatskoj na početku godine 2000. izazvale buru oduševljenja u međunarodnom okruženju. Posebno su odobravanje i podršku dobile one inicijative i aktivnosti nove koalicijske Vlade lijevog centra koje su bile usmjerene na djelotvorno otvaranje prema svijetu, posebno prema Euroatlantskim integracijama. U tom je pogledu nova Vlada već odradila veliki posao. Zahvaljujući tome, međunarodna je pozicija Hrvatske gotovo preko noći bitno izmijenjena. Izolacija i tihe sankcije pripadaju prošlosti. U kratko vrijeme dogodilo se i partnerstvo za mir i svrstavanje Hrvatske u onu grupu zemalja koje se pripremaju za uključivanje u euroatlantske integracijske procese, posebno u Atlantski pakt i u Europsku uniju. Na tom je planu nova hrvatska Vlada u kratko vrijeme ostvarila velike uspjehe. To svi priznaju i to je neupitno.

No, brzina uključivanja Hrvatske u euroatlantske integracijske procese uvelike će ovisiti i o djelotvornom gospodarskom razvitku. Nova je Vlada naslijedila hrvatsko gospodarstvo u veoma teškom stanju. Niska razina proizvodnje, velika nezaposlenost, devastirana i opljačkana poduzeća, veliki vanjski i unutarnji dugovi, golema nelikvidnost i sve drugo povezano s time. Posebno tešku situaciju nova je Vlada naslijedila u makropolitikom i makroekonomskom okruženju. Makropolitčko okruženje opterećeno je nizom devijantnih pojava zbog pomanjkanja odgovarajućih funkcija pravne i socijalne države i zbog potpunog zapostavljanja načela socijalne pravde.

Provedba pretvorbe tajkunizacijom izazvala je teške, ne samo ekonomske nego i opće društvene i političke deformacije.¹³ U tijeku devedesetih hrvatsko je društvo bilo opterećeno teškim društvenim tenzijama. Najnovija istraživanja ukazuju na nastavak te pojave. U uvjetima velikog (u većini slučajeva na pljačkaškoj osnovi

---

¹³ Podrobnije u radu Vojnić, D. "Privatno vlasništvo u povijesnoj retrospektivi i aktuelnom trenutku", *Ekonomski pregled*, br. 2, 2000., str.13-36.

ostvarenog) brzog bogaćenja manjine i isto tako brzog osiromašenja većine, te su pojave sasvim razumljive. Relativno razvijena srednja klasa (kao osnovica civilnog društva) u devedesetim je brzo gubila svoju materijalnu osnovicu. Jaz između bogatih i siromašnih u Hrvatskoj veoma je veliki, pa nejednakost daleko premašuje onu razinu koja se može smatrati uobičajenom, kako u zemljama u tranziciji, tako i u drugim zemljama tržišnog gospodarstva.¹⁴ Sintetički izraz svih ovih deformacija manifestira se u razvitku mafiokracije, što je najgori izraz slabosti funkcije pravne države. Stvoreni su mnogi poznati i nepoznati centri moći koji, nastavljajući svoje djelovanje, otežavaju novoj Vladi ubrzavanje demokratskih procesa i uspostavljanje pravne države.

U makroekonomskom okruženju nova je Vlada naslijedila ništa manje teške probleme i devijantne pojave. Uzroci su isti ili slični. Pretvorba tajkunizacijom svakako je glavni uzrok i "istočni grijeh" svih devijacija. Kao dodatak tome valja spomenuti i takve pogreške ekonomske politike kao što je pogrešna razina stabilizacije.

Ukratko, može se reći da će nova Vlada morati veoma veliku pažnju posvetiti otklanjanju devijantnih pojava u ukupnom makrookruženju, i to kako u ekonomskom tako i u političkom. To se posebno odnosi na vladavinu prava i na funkciju pravne i socijalne države (uključujući posebno zaštitu ljudskih prava i sloboda), na poštovanje načela socijalne pravde i na sve drugo povezano s time. U samom središtu te aktivnosti mora biti odlučna borba protiv kriminala, posebno onog organiziranog koji graniči s mafiokracijom ili koji predstavlja izraz djelovanja mafiokracije.

U sklopu otih razmatranja posebno je važno istaknuti da se zbog spomenutih i nespomenutih grešaka ekonomske i ukupne politike nova Vlada našla pred veoma teškim problemima i zadaćama. Spomenute devijantne pojave u oba okruženja te probleme i zadaće čine još zamjetno težima.

Umjesto da se nalazimo na čelu kolone tranzicijskih zemalja, kao što su ekonomisti znanstvenici na međunarodnim konferencijama o tranziciji predviđali, mi smo se našli na veoma neugodnom mjestu (tablica 10.). To se odnosi i na razinu proizvodnje (kako ukupne, tako i posebno industrijske), i na veliku nezaposlenost, i na veliku zaduženost, i na slabe performace u međunarodnim ekonomskim odnosima i na odnose cijena domaćeg i stranog novca, i na odnose tečaja razmjene i tečaja po paritetu kupovne moći (indeks tečajne devijacije) i na sve drugo što je povezano s time. Sintetički izraz svih devijantnih pojava manifestira se veoma niskom razinom konkurentnosti hrvatskoga gospodarstva. Osnovno pitanje koje se o tome postavlja odnosi se na transformaciju postojećeg modela privređivanja zasnovanog na razvitku trgovine i na ekspanziji uvoza, u model koji se zasniva na razvitku proizvodnje i zaposlenosti i ekspanziji izvoza. Nova je Vlada u veoma teškim uvjetima na samom početku inicirala mjere usmjerene na povećavanje

---

¹⁴ Podrobnije o tome u nedavno objavljenim istraživanjima Svjetske banke pod naslovom "Hrvatska - Studija o ekonomskoj razvijenosti i socijalnom blagostanju", Dokument Svjetske banke, lipanj 2000., str.V i 12.

konkurentnosti. To se posebno odnosi na čitav kompleks državne potrošnje i ukupnog (državnog i konsolidiranog) proračuna. To se također odnosi i na sve mjere porezne politike (stimulativno oporezivanje dobiti), pa na oporezivanje dohotka, na politiku carina i trošarina itd.

Osobito su važne sve one mjere koje su usmjerene smanjivanju bruto troškova rada. Težina tih problema tako je velika i društveno kompleksna da je potreban preduvjet uspjeha odgovarajući društveni konsensus. U tom smislu valja pozdraviti sva nastojanja koja se ulažu u postizanje prijeko potrebnog konsenzusa u trokutu rada, kapitala i vlasti, odnosno nove Vlade.

To je *condicio sine qua non*. Na liniji povećavanja konkurentnosti pred novom su Vladom velike zadaće pokretanja novog investicijskog ciklusa. To je osnovica za povećavanje proizvodnje i zaposlenosti i za ukupno djelotvorno restrukturiranje poduzeća. Zato su se stvorile veoma prikladne međunarodne okolnosti. Hrvatska vlada mora učiniti dodatne napore za poboljšavanje makropolitikog i makroekonomskog okruženja, jer je to, pored ostaloga, važan čimbenik u privlačenju nešto većih direktnih vanjskih investicija. To nije važno samo zbog ograničene domaće štednje nego i zbog svega onoga sa čime su direktne vanjske investicije povezane, a to su i tržište, znanje, transfer tehnologije.

Tablica 10.

EUROPSKE ZEMLJE U TRANZICIJI - KOMPARATIVNI EKONOMSKI INDIKATORI

	BDP 2000. indeks 1989.=100	Bruto industrijska proizvodnja 2000. Indeks 1989.=100	Proizvodnost rada u 2000. Indeks 1989.=100	Stopa inflacije 2000.	Stope nezaposlenosti u % 2000.	Vanjskotrgo- vinski balans u mn USD 1990.	Tekući račun u bn USD 2000.	Tekući račun u % BDP 2000.	Vanjske direk- tne investicije (kumulativ) po stanovn. u USD 1990.-1999.	BDP po stanovniku USD PPP 1999.	BDP po stanovniku Prosjek EU-15=100 2.000 na ECU)	Indeks razlike 1999. (Bazirano na ECU)
Češka	96.7	80.9	121.5	3.7	10.0	-1847	-1.3	-2.4	1580	13030	59	2.48
Mađarska	104.8	128.9	187.7	8.3	9.0	-2797	-2.1	-4.3	1919	11190	53	2.29
Poljska	127.2	129.6	164.0	8.0	13.5	-17422	-13.5	-8.4	724	8790	41	2.16
Slovačka	103.6	84.2	109.2	15.0	18.0	-1036	-0.8	-3.9	379	10240	47	2.88
Slovenija	113.3	77.9	139.8	7.5	11.5	-1325	-0.7	-3.5	1500	15590	72	1.52
Bugarska	70.7	42.4	92.3	5.0	20.0	-1401	-0.8	-6.3	277	5170	24	3.36
Rumunjska	75.1	42.2	-	40.0	13.0	-1772	-1.3	-3.9	242	5870	26	3.80
Hrvatska	79.0	56.5	125.2	5.5	23.5	-3297	-1.5	-7.7	802	7120	32	1.56
Rusija	59.9	52.2	75.1	20.0	12.0	31350	15.0	7.0	128	6820	32	5.36
Ukrajina	39.6	52.1	81.9	20.0	6.0	-248	0.3	1.2	64	3350	15	5.31

Izvor: WIW Baze podataka koje uključuju nacionalne statistike, prognoze: WIW. Tablica 10. je sastavljena na osnovi studije: Peter Havlik (ed.et al.): "The Transition Countries in Early 2000: Improved Outlook for Growth, but Unemployment is Still Rising", Research Reports, No. 266, June 2000. Tečajne razlike predstavljaju odnose tečaja po paritetu kupovne moći i tečaja razmjene.

U tom je smislu ukupna politika odradila veliki dio posla. Sada je red na ekonomskoj politici. Kada je riječ o ekonomskoj politici, onda valja posebno spomenuti potrebu njezine suradnje sa znanostima i njezinog oslonca na tu znanost. Prvi su koraci učinjeni. Pripremaju se koncepcija i strategija razvitka Hrvatske.¹⁵ Pored već spomenutih pitanja i problema, aktivna će ekonomska politika, oslanjajući se na odgovarajuće znanstvene osnove koje priprema ekonomska znanost, dati odgovore na pitanja djelotvornog uključivanja u euroatlantske integracijske procese. Ta su pitanja povezana i sa brzinom razvitka i s povećavanjem konkurentnosti ukupnog hrvatskoga gospodarstva.

Jedno od pitanja koja traže odgovore i ekonomske znanosti i ekonomske politike odnose se na monetarni suverenitet. Valja li ga zadržati (barem toliko koliko ga sada imamo), ili se valja u sasvim dogledno vrijeme odlučiti za eurizaciju (u koju smo već uvelike zakoračili)?¹⁶

U tome ekonomska znanost može ići i sa dva ili više scenarija. Poseban su problem u tome ograničene mogućnosti primjene odgovarajućih simulacijskih modela i metoda. Ne samo zbog metodološke osnovice, nego još više zbog odgovarajuće informatičke osnovice. U svemu tome postoji jedna neugodna činjenica: da smo se zbog kumuliranih pogrešaka u tijeku devedesetih (privatizacija tajkunizacijom i sve drugo s time povezano) našli u poziciji svojevrtnih zarobljenika postojećeg devijantnog okruženja. Manevarski prostori zbog kumuliranih problema veoma su se suzili. Mali manevarski prostori otežavaju djelotvorniju ekonomsku politiku. To se, po svemu sudeći, posebno odnosi na monetarnu politiku. U monetarnoj se politici suptilno moraju odmjeriti troškovi i benefiti različitih mjera i pristupa. To se odnosi na oba pretpostavljena scenarija koncepcije i strategije razvitka, a to znači i na onaj koji napušta i na onaj koji zadržava monetarni suverenitet. No, u svakom se scenariju mora naglasiti važnost aktivne ekonomske (osobito industrijske) politike s osloncem na odgovarajuće znanstvene osnove.¹⁷

Kada se o tome govori, valja, isto tako spomenuti da se u svakom razvojnom scenariju moraju adekvatno vrednovati svi aspekti suradnje u Jugoistočnoj Europi.

---

¹⁵ Ekonomska je znanost kontinuirano davala priloge za znanstvene osnove koncepcije i strategije razvitka.

Među nizom radova spominjemo samo: Baletić, Z. (ed.et.al.): "Hrvatsko gospodarstvo u tranziciji" (u povodu obilježavanja šezdesete obljetnice Ekonomskog instituta, Zagreb), Ekonomski institut, Zagreb, 1999.; Sirotković, J. (ed.et.al.): "Uvjeti i izgledi ekonomskog razvoja Hrvatske, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb" 2000.

¹⁶ Ovim pitanjima ekonomska znanost neprestano posvećuje odgovarajuću brigu i pažnju. To se posebno odnosi na tradicionalna savjetovanja ekonomista u Opatiji. Veselica, V.: (ed.et.al.) "Gospodarska politika Hrvatske, Što i kako u 2000. godini", Inženjerski biro, Zagreb. 1999.

¹⁷ U citiranome, na samom početku, radu poljskog ekonomista profesora Kolodka, koji je bio potpredsjednik i ministar financija u Vladi Poljske u najuspješnijem razdoblju (1994.-1998.) i poslije istaknuti ekonomist Svjetske banke, posebno se naglašava važnost aktivne (industrijske) politike. Industrijsku politiku ovdje se mora shvatiti u širem (u terminološki zapadnih zemalja) uobičajenom smislu.

To se osobito odnosi na Pakt o stabilnosti a isto tako i na sve ono što pretpostavlja prihvaćanje Ugovora o stabilizaciji i pridruživanju.

Završavajući ova razmatranja, potrebno je ponovo istaknuti, ne kao manje važno, nego naprotiv, kompleks privatizacije. Jer tajkunska je privatizacija glavni uzrok svih nedaća i kumuliranih problema u tijeku devedesetih godina. Pravo rješenje toga problema zahtijevalo bi povratak na početno stanje. Ne učini li se tako, revizija će se svesti na margine bez pravih efekata, a to je veoma krupno, ne samo ekonomsko, nego i političko pitanje. Time ne želimo ni najmanje osporiti važnost temeljite revizije.

Ekonomska znanost i ekonomska politika

U normalnim se uvjetima očekuje odgovarajuća suradnja između ekonomske znanosti i ekonomske politike. U vrijeme duboke ekonomske, političke i moralne krize, što je bila karakteristika devedesetih, takva bi suradnja morala osobito dolaziti do izražaja. Nerijetko smo se, govoreći o tome, koristili posebnim terminima i izrazima kao “plemeniti komplot” i “konstruktivna suradnja”.

Pri svemu tome, razumije se, nikada se ne smije imati iluzije da je neprekidno moguća beskonfliktna, da tako kažemo, “idilična” suradnja između ekonomske znanosti i ekonomske politike. I to ne zbog toga što to ne bi bilo poželjno. Naprotiv, to bi bilo poželjno, ali je teško ostvarivo. Razlog je u osnovi prilično jednostavan i svima, ako ne i prihvatljiv, dosta razumljiv. Radi se o općepoznatoj činjenici da je ekonomska znanost dio znanosti i da se znanstvenici, barem po definiciji, moraju boriti za znanstvenu istinu. Ekonomska politika dio je ukupne politike. A ciljevi ukupne politike determiniraju političke stranke koje se, po definiciji bore za vlast. Prema tome, različiti su kriteriji ponašanja i pravila igre. Na jednoj je strani određeno prilagođivanje dio uobičajene prakse, jer je politika umijeće mogućeg, što podrazumijeva i sve (manje ili veće) kompromise. Na drugoj se strani kompromisi (barem u pravilu) ne pretpostavljaju. No, uvažavajući sve to na općem teorijskom planu, ipak se u suvremenom civiliziranome svijetu pretpostavlja transparentnost znanja. A to u konkretnom slučaju znači da kvaliteta ekonomskih (osobito makroekonomskih) odluka ne bi smjela zamjetnije odstupati od dostignute razine znanja. Upravo zbog toga što su spomenuta odstupanja u devedesetima bila veoma velika, bio je veoma izražen konflikt između ekonomske znanosti i ekonomske politike. Ekonomska je znanost inzistirala na potrebi kontinuiranog rada na znanstvenim osnovama koncepcije i strategije razvitka na koju se mora oslanjati aktivna ekonomska politika, a ekonomska je politika takav stav ekonomske znanosti smatrala besmislenim.¹⁸ Istini za volju, valja reći da se takav stav, zbog opće

---

¹⁸ U uvjetima privatizacije tajkunizacijom s posljedicom organiziranog kriminala i mafiokracije postojanje bilo kakve koncepcije i strategije razvitka predstavljalo je smetnju i dodatnu barijeru djelovanju različitih poznatih i nepoznatih centara moći koji su bili (i nažalost još će neko vrijeme ostati) oslonac organiziranog kriminala i mafiokracije.

orijentacije ekonomske politike na nekritičnu primjenu ekonomskog neoliberalizma, mogao, ako ne opravdati, onda barem donekle shvatiti. To ipak ni najmanje ne smanjuje odgovornost ekonomske i ukupne politike za teške pogreške učinjene u tijeku devedesetih godina. Jer je kumulativ učinjenih pogrešaka hrvatsko gospodarstvo i društvo doveo u duboku ekonomsku, političku i moralnu krizu.

Demokratske promjene ostvarene na početku godine 2000. stavile su same po sebi i pred ekonomsku politiku i pred ekonomsku znanost nove zadaće. Možda bi bilo bolje reći nove izazove. Te se nove zadaće i novi izazovi u velikoj mjeri svode na traženje puta i smjerova izlaska iz duboke gospodarske krize. Zadaća je to složenija, zato što je traženje puta izlaska iz gospodarske krize veoma isprepletено s političkom i moralnom krizom. A to znači da su izlasci iz krize povezani i s uspostavom pravne i socijalne države i sa vladavinom prava i s ostvarivanjem socijalne pravde, pa sve do uvažavanja svih aspekata zaštite ljudskih prava i sloboda. Posebni su problemi u savlađivanju svekolike krize raširene pojave organiziranog kriminala i mafiokracije na svim razinama gospodarstva, države i društva.

Nova je Vlada od samog početka uvažavala potrebu suradnje s ekonomskom znanostu. U tom je smislu već na samom početku rada novog ministra financija prof. Mate Crkvenca, a povezano s pripremom državnog proračuna za godinu 2000., osnovan Savjet ekonomskih savjetnika. Nešto poslije nova je Vlada inicirala rad na studiji Konceptija i strategija razvitka Hrvatske. Od ekonomske znanosti na ključna su mjesta postavljeni naši poznati ekonomisti Ivan Teodorović (koji je poslije postavljen za v.d. ravnatelja Ekonomskog instituta, Zagreb) i Željko Rohatinski (koji je poslije izabran za guvernera Hrvatske narodne banke. Na toj se osnovi može pretpostaviti da je nova Vlada uvažila potrebu kontinuiranoga rada na znanstvenim osnovama koncepcije i strategije razvitka Republike Hrvatske. Sve je to svakako dobro i vrijedno svake hvale.

Ekonomska znanost, usprkos diskontinuitetu u tijeku devedesetih, ne započinje rad na znanstvenim osnovama koncepcije i strategije razvoja sa neuzorane ledine.

I to zato što su ekonomisti neprekidno radili na pojedinim segmentima ekonomske znanosti relevantnima za ocjenu dosadašnjeg i za proiciranje budućeg razvitka i davali su svoje priloge tome radu. To se posebno odnosi na radove priređene u Ekonomskom institutu, Zagreb. U tom kontekstu valja spomenuti brojne radove objavljene u časopisu Hrvatskog društva ekonomista "Ekonomski pregled". Radovi objavljeni u brojevima 11. i 12. godine 1999. bili su namjenski ciljani na ocjenu trenutka i na okvirni pogled u budućnost. Knjiga radova Ekonomskog instituta, Zagreb u povodu obilježavanja njegove šezdesete obljetnice sadrži čitav niz za tu svrhu korisnih priloga. To isto vrijedi i za dvije knjige Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti koje su objavljene u godinama 1999. i 2000., a koje su bile predmet diskusije na okruglim stolovima o koncepciji i strategiji razvitka Hrvatske.

Knjiga sa Savjetovanja o kompleksu ekonomskih doktrina na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, u lipnju godine 2000. također se za te svrhe može dobro primijeniti. To isto vrijedi i za skupinu radova objavljenih u posebnoj knjizi, koja je priređena kao podloga za Savjetovanje o kompleksu tržišne demokracije u

listopadu 2000. u Varaždinu. Konačno, ne kao manje važno, nego naprotiv, u ove se svrhe može podesno koristiti brojnim radovima objavljenima u drugoj polovini devedesetih u knjigama u kojima su Hrvatsko društvo ekonomista i Inženjerski biro d.d., Zagreb objavili brojne radove za tradicionalno Opatijsko savjetovanje ekonomista. Postoji, razumije se, i čitav niz drugih nespomenutih radova koji za tu svrhu mogu biti korisni. To se odnosi i na radove pojedinih autora i na radove pojedinih institucija. Posebnu pažnju zavrđuju radovi s područja međunarodnih ekonomskih odnosa, i to kako za to područje specijaliziranog Instituta, tako i drugi. Sve u svemu radova ima i određene brazde su već uzorane.

Tome valja dodati da ekonomska znanost rapolaže nekim veoma bitnom strateškim odrednicama pretpostavljene koncepcije i strategije razvitka. Te se strateške odrednice odnose na čvrsto i diferencirano definirane političke odluke u smislu što bržeg i djelotvornijeg uključivanja Republike Hrvatske u euroatlantske integracijske procese. Pored ostaloga, prvo u Atlantski savez, a onda i u Europsku uniju. Tom se osnovnom određenju moraju podrediti i svi drugi koncepcijsko-strateški segmenti. To se posebno odnosi na čitav kompleks gospodarstva i ekonomske politike.

U okviru toga valja spomenuti neke ocjene o razvitku i sa njime povezanoj razvojnoj orijentaciji, za koje se čini da su neupitne. Te se ocjene osobito odnose na nisku razinu proizvodnje i zaposlenosti. Na tu se ocjenu naslanja i ocjena o niskoj konkurentnosti povezanoj s modelom privređivanja, koji je zasnovan na razvitku trgovine i na ekspanziji uvoza. Na sve se to nadovezuju ocjene o prenapujanju potrošnji koja je već davno izašla iz okvira mogućnosti proizvodnje, zatim o golemom povećanju vanjskih i unutarnjih dugova, o tako kumuliranoj nelikvidnosti (pomiješanoj s insolventnošću) koja je davno prošla sve dopustive i uobičajene granice i okvire, jednako kao i ocjene o takvim odnosima cijena domaćeg i stranog novca koji ne potiču poduzetništvo, a isto tako i o takvim odnosima tečaja razmjene i tečaja pariteta kupovne moći koji ne potiču izvoz. Mogao bi se spomenuti i još niz drugih činjenica koje bi označivale ocjene u istom smislu. Imajući u vidu uzročno-posljedične veze na koje smo mnogo puta u tijeku niza godina ukazivali, sve su se ove značajke o ocjeni momenta dogodile kao rezultat provedene privatizacije tajkunizacijom. Konsekvenca je svojevrsno zatočeništvo na pogrešnoj razini stabilizacije i na veoma niskoj domaćoj i međunarodnoj konkurentnosti. Izraz, "svojevrsno zatočeništvo" upotrebljavamo radi, da tako kažemo, didaktičkih razloga, kako bismo posebno istaknuli svu težinu i kompleksnost situacije u kojoj smo se kombiniranjem velikih pogrešaka ekonomske i ukupne politike u devedesetim godinama našli u ovoj godini 2000. Ovim se izrazom želi upozoriti na sužene prostore primjene poznatih i u takvim slučajevima uobičajenih mjera ekonomske politike.

Koliko su ti prostori (tj. manje ili više) suženi, pitanje je na koje mora odgovoriti ekonomska znanost u pripremi mogućih scenarija za znanstvene osnove odgovarajuće koncepcije i strategije razvitka. U kontekstu toga valjalo bi istražiti i svrsishodnost i mogućnost korištenja najnovijih iskustava (s obzirom na sličnost i

razlike) nekih drugih zemalja u tranziciji (Slovačka i Rusija). Osobno smo radili na tome da se primijeni slovačko iskustvo u pripremi demokratskih promjena. Drugo je pitanje što bi to značilo u ekonomskoj sferi. Rezultat je činjenica da ekonomska znanost ima neka važna polazna stajališta i u smislu poznatih političkih odluka (u smjeru euroatlantskih integracijskih procesa), a isto tako i neka važna stajališta u vezi s ocjenom proteklog razvitka u tijeku devedesetih godina.

Glavna sintetička zadaća svodi se na maksimiranje, realno mogućega rasta proizvodnje i zaposlenosti na osnovi ekspanzije izvoza. Glavna sintetička pretpostavka takve proizvodne i razvojne orijentacije jest povećavanje domaće i osobito vanjske konkurentnosti. Povećavanje konkurentnosti u normalnim uvjetima ostvaruje se stalno u procesu investiranja i restrukturiranja. Taj proces simultano uključuje i povezuje i podizanje razine i transfer tehnologije, i poboljšavanja menadžmenta i marketinga i poslovnih financija i informatike i svega drugoga što je povezano s time. Prema tome, restrukturiranje u najširem smislu ima nezamjenjivu ulogu u procesu povećavanja domaće i osobito vanjske konkurentnosti. Budući da se stvarni procesi restrukturiranja događaju u konkretnim poduzećima, mora se, pored onih prijeko potrebnih makroekonomskih uvjeta, posebna pažnja posvećivati mikroekonomskoj stabilnosti kao važnoj pretpostavci za kvantitativno i kvalitativno restrukturiranje svakog pojedinog poduzeća.

Ukratko, proces podizanja konkurentnosti restrukturiranjem u našim je prilikama povezan sa zamahom novog investicijskog ciklusa. Imajući u vidu veliko siromaštvo raspoloživog domaćeg financijskog kapitala i domaće štednje, novi se investicijski ciklus mora velikim dijelom oslanjati na direktne vanjske investicije. Direktne vanjske investicije imaju multiplicirano značenje i djelovanje. One u isto vrijeme znače i dodatni kapital za razvitak i transfer tehnologije i proširenje tržišta.

Opći politički uvjeti potrebni za privlačenje direktnih vanjskih investicija stvoreni su, a dodatna su poboljšavanja odgovarajućeg makroekonomskog i makropolitčkog okruženja u tijeku. To znači da se na toj osnovi može očekivati postepeno podizanje (domaće i vanjske) konkurentnosti, ali s određenim (nešto dužim ili kraćim) vremenskim pomakom, ovisno o strukturi i djelotvornosti investicija. Sve to mora biti predmet posebne pažnje u svakom scenariju razrada znanstvenih osnova koncepcije i strategije razvitka. Osim restrukturiranja u okviru podizanja konkurentnosti hrvatskoga gospodarstva u razradama znanstvenih osnova koncepcije i strategije razvitka, posebna se pažnja mora posvetiti monetarnom i fiskalnom kompleksu i politici. Tu se posebno moraju obrađivati problemi društvenih troškova u sferi državnog proračuna i odgovarajućih fondova, i to s posebnim naglaskom na njihovo smanjivanje i racionaliziranje. Reforme mirovinskog, socijalnog i zdravstvenog sustava očito su prijeko potrebne. Opći cilj povećavanja konkurentnosti mora obuhvatiti i cjelinu poreznog kompleksa. To se osobito odnosi na odgovarajuće stimulativne pomake na području poreza na dobit i dohodak. Veoma je važna zadaća smanjivanje bruto troškova rada. Carine i trošarine moraju isto tako biti predmet posebnih razrada. U tome se mnoge inicijative nove Vlade već odvijaju i potrebno ih je na odgovarajući način valorizirati. Kritičko valoriziranje zavređuje i čitav postojeći porezni sustav, uključujući i PDV.

Uloga monetarnog kompleksa i sustava nije ništa manje važna (ali i kompleksna) kada se radi o problemima povećavanja konkurentnosti. Valja se sjetiti općepoznate činjenice da monetarna politika mora biti toliko restriktivna da bi osiguravala stabilnost, ali i toliko ekspanzivna da ne bi sputavala razvoj. U odgovarajućim koncepcijsko-strateškim razradama mora se dati odgovor na pitanje: je li monetarna politika odgovorila tim zadaćama? Te razrade moraju obuhvatiti i sve mogućnosti (i ograničenja) koje monetarna politika može koristiti radi poboljšavanja konkurentnosti. Posebno se moraju obrađivati takvi segmenti (i kompleksi problema) kao što su nelikvidnost, devizne klauzule, stupanj eurizacije.¹⁹ U kontekstu pripreme znanstvenih osnova koncepcije i strategije razvitka, a povezano sa prednostima i ograničenjima raznih varijacija monetarne politike, ekonomska bi znanost, po svemu sudeći, morala prirediti dva (ili barem dva) scenarija. Prvi uz pretpostavku zadržavanja monetarnog suvereniteta još nekoliko godina, odnosno do ulaska u Europsku uniju. Drugi bi scenarij valjalo prirediti uz pretpostavku napuštanja monetarnog suvereniteta i prije ulaska u Europsku uniju. A to znači da bi eurizacija, koja je već započela, kao zaokružen cjeloviti i gotov koncept odmah bila prihvaćena. Samim tim i monetarna i tečajna politika javile bi se u novome svjetlu.

Bilo bi poželjno svaki od dva spomenuta scenarija obrazložiti, braniti i napadati, i to odgovarajućim razradama troškova i benefita. U taj bi kompleks razrada valjalo uključiti i sve aspekte različitih rizika, ograničenja i prednosti. Odgovarajuće simulacije bile bi prijeko potrebne.

U završnom obliku svih spomenutih i nespomenutih razrada morale bi uslijediti i preporuke ekonomske znanosti o realno mogućim stopama rasta bruto domaćeg proizvoda na početku XXI. stoljeća.

Imajući u vidu sve naprijed spomenute i nespomenute činjenice u kontinuiranom radu na znanstvenim osnovama koncepcije i strategije razvitka, ekonomska znanost mora uvažavati i šira međunarodna i društvena kretanja. To se osobito odnosi na postojeće integracijske i globalizacijske trendove i na njihove uzročno-posljedične veze i odnose.

U razdoblju poslije Drugog svjetskoga rata, sve do devedesetih godina, zemlje zapadne Europe imale su stabilnije društvene odnose nego ikada prije. Ti stabilni društveni odnosi nastali su na osnovi međusobno konvergentnog utjecaja tri najmoćnije političke grupacije. Tu valja posebno spomenuti socijaldemokratsku internacionalu koja je i glavni inicijator i zagovornik onih procesa koji su doveli do spomenute stabilnosti. Druga dva moćna (pridružena) politička faktora jesu Internacionala liberala i Internacionala demokršćana. Pod predominantnim utjecajem socijaldemokracije i uz konvergentnu podršku spomenute dvije moćne međunarodne političke skupine, počeo se, osobito u političkoj praksi zapadno-

---

¹⁹ Za neke aspekte ovih razmatranja interesantne su razrade monetarnih politika zemalja u tranziciji koje je objavila Ekonomska komisija za Europu u: "Economic Survey of Europe", No. 1, 2000., str.47-59.

-europskih zemalja razvijene demokracije i tržišne privrede, ostvarivati koncept države i ekonomije blagostanja. Ta su događanja posebno intenzivirana u razdoblju poslije Drugog svjetskoga rata, a toj su pojavi uvelike pridonijele i društvene, osobito ekonomske znanosti.

Glavne karakteristike toga koncepta odnose se na uravnotežene (balansirane) odnose između rada i kapitala u organizaciji privrede, države i društva. Razlažući ovu pojavu na prostije čimbenike čitav se koncept blagostanja zasniva na uravnoteženim (dobro balansiranim) odnosima između kriterija tržišta i kriterija solidarnosti u organizaciji privrede, države i društva. U slučaju kada se ovako uravnoteženi i balansirani odnosi naruše, dolazi do dvije vrste devijantnih pojava. U slučaju da se pre naglasi uloga solidarnosti, dolazi do smanjivanja konkurentnosti. Prenaglašavanje uloge tržišta ima za posljedicu smanjivanje uloge socijalne države i socijalne privrede. Tako definirane društveno-ekonomske osnove društva blagostanja predstavljale su u tijeku više proteklih desetljeća koncepcijske okvire euroatlantskih integracija, a to osobito vrijedi za Europsku uniju.

No, oko sredine desetljeća koje je upravo na izmaku došlo je do određenih pokreta i inicijativa u traženju nove ravnoteže na višoj razini dostignutoga razvitka. Nove tehnologije u uvjetima razvitka informatičkog društva nametnule su potrebu uspostavljanja nove ravnoteže između pre naglašene uloge (i kriterija) solidarnosti i nešto zapostavljene uloge (i kriterija) tržišta. Sve to radi jačanja (opadajuće) konkurentnosti. Odgovarajući problemi i s njima povezane inicijative (u smjeru ispravljanja spomenutih neravnoteža) prvo su se pojavili u Skandinavskim zemljama, zatim u Njemačkoj i u drugim zemljama Europske unije. Tu valja kao kuriozitet spomenuti događanja u Njemačkoj. Nova Vlada lijevog centra bila je prisiljena smanjivati okvire nekih socijalnih prava i troškova koja je uvela prošla konzervativna vlada. U vrijeme tih događanja predviđali smo da bi se nešto slično moglo dogoditi i kada na vlast u Hrvatskoj dođe nova Vlada lijevog centra. I dogodilo se.²⁰

Nije, međutim, ni potrebno posebno naglašavati da su u nas u odnosu na Njemačku uzročno-posljedične veze bile sasvim drugačije. To su problemi koji su plijenili pažnju na posljednjim svjetskim kongresima ekonomista na kojima smo i osobno sudjelovali (prosinca 1995. u Tunisu i kolovoza 1999. u Buenos Airesu). U ovim je razmatranjima, ipak, najvažnije shvatiti da se koncept društva blagostanja mora uspostaviti na novim ravnotežnim odnosima između interesa kapitala (kriteriji tržišta) i interesa rada, koji se izražavaju u kombinaciji tržišnog vrednovanja rada i solidarnosti. U tom je smislu u Njemačkoj uobičajen termin "socijalno tržište". Procesi uspostavljanja nove ravnoteže interesa rada i kapitala nisu ni jednostavni ni linearni ni bezbolni. Naprotiv, oni se odvijaju uz savlađivanje niza barijera na svakom koraku, jer to je u prirodi društvenih procesa takvoga karaktera. Ti su procesi povezani s razvitkom novog tipa više razine organizacije društva koje se obično zajednički naziva civilnim društvom.

²⁰ Nešto detaljnije D. Vojnić: "Socijaldemokracija pred izazovima novog milenija", INFO, br. 36, Zagreb, ožujak 2000.

U tom novom tipu društva tj. u "civilnom društvu", i dalje je naglašena uloga socijalne države, ali uz brojne modifikacije. Osnovica solidarnosti ne pretpostavlja samo jednostavnu (budžetsku) preraspodjelu za zdravstvo, za obrazovanje, za socijalnu skrb, za mirovine i sl.), već veliki dio društvenih napora i sredstava usmjerava na osposobljavanje svakog pojedinca za brigu o sebi i o svojoj obitelji. S time su povezane i zamjetne reforme čitavog sustava. To se osobito odnosi na mirovine i zdravstvo, ali isto tako i na obrazovanje, na socijalnu skrb i sl. Ideja civilnoga društva jest da se što više naglase uloga i mjesto svakog čovjeka kao pojedinca i kao slobodne osobe. Zato se u civilnome društvu kao društvene snage, koje u odlučnoj mjeri utječu na društvene procese i odluke, ne javljaju samo političke stranke, nego i brojne nevladine organizacije. Te brojne nevladine organizacije javljaju se kao izraz široke skale najrazličitijih grupnih i parcijalnih interesa skupine građenja. Ti se interesi kreću od strukovnih, staleških i poslovnih do ekoloških, umjetničkih, religijskih i humanih. U tom su smislu nevladine organizacije i udruge svojevrsne interesne zajednice. A to znači da civilno društvo pretpostavlja decentraliziranu upravu i veliku ulogu lokalne samouprave i mjesnih zajednica. Kod nas je u devedesetim godinama jedna od najaktivnijih i najutjecajnijih nevladinih organizacija bio Hrvatski helsinški odbor. HHO je zajedno sa brojnim drugim nevladinim organizacijama imao zamjetnu ulogu u demokratizaciji Hrvatske. Tu valja istaknuti svestrano izvanstranačko djelovanje za zaštitu ljudskih prava i sloboda i za demokratske promjene koje su se dogodile na početku godine 2000.

Inače se općenito može reći da se kao jedan od najvažnijih kriterija za vrednovanje razvijenosti civilnoga društva uzimaju broj, utjecaj i uopće razvijenost funkcija nevladinih organizacija. Na svršetku valja spomenuti i to da razvijeno civilno društvo posvećuje odgovarajuću pažnju (ne samo razvoju decentralizirane samouprave, nego i) razvitku institucije samoupravljanja i participacije radnika u upravljanju i profitu. Sve spomenuto i nespomenuto predstavlja ona kretanja i stremjenja u zemljama Zapadne Europe, posebno Europske unije, koja moraju sve više isticati u prvi plan i sve (posebno europske) zemlje u tranziciji. To se posebno odnosi na Hrvatsku. Zato ekonomska znanost u pripremi znanstvenih osnova koncepcije i strategije razvitka sve navedeno mora imati u vidu. Sve to ulazi u svjetski, posebno europski, okvir integracijskih i globalizacijskih trendova. Oni predstavljaju opću zakonitost koju valja uvažavati, ali i stalno kritički razmatrati. To je, pored ostaloga prijeko potrebno i zbog toga da nam se ne bi dogodilo, po onoj narodnoj, da od drveća ne vidimo šumu.

To valja neprestano naglašavati, i to zato što ekonomisti i ekonomska znanost u jednoj tako maloj zemlji kao što je Hrvatska ne moraju kao pretpostavljene optimume uzimati sve ono što dolazi iz velikih i moćnih međunarodnih financijskih i drugih organizacija i institucija. Nerijetko njihove preporuke nisu mogući optimumi za naše potrebe i prilike. Ne treba, naravno, imati nikakve iluzije da ćemo se u većini slučajeva njihovim preporukama moći suprotstaviti i othrvati. No ekonomska znanost mora, uvažavajući snagu i moć onih koji utječu na sudbinu svijeta, sve ove činjenice kritički preispitivati. Ako ništa drugo, onda već i zbog same borbe za znanstvenu istinu, a isto tako i zbog spoznaje o tome što se, zapravo, s nama stvarno

dogaća. Ipak, da bismo bili sasvim jasni, valja reći da smo potpuno svjesni snage integracijskih i globalizacijskih procesa i da se nitko razuman tome ne može suprotstavljati.

Umjesto zaključnih razmatranja

Hrvatska je pripadala na početku devedesetih onim zemljama koje su (pored Slovenije) bile najbolje pripremljene za tranziciju. Rusija je pripadala zemljama najslabije pripremljenima za tranziciju.²¹ Na svršetku devedesetih i Hrvatska i Rusija našle su se među zemljama najslabijih tranzicijskih ostvarenja opterećene teškim društvenim deformacijama mafiokratskog karaktera. Uzročno-posljedične veze u Rusiji i Hrvatskoj sasvim su različite.

Središnje europske zemlje ili su se sasvim približile (Češka) ili su zamjetno premašile onu razinu razvitka koju su imale na početku tranzicije.

Iznimka je samo Hrvatska. Ona će tu razinu dostići u prvom desetljeću novog tisućljeća. Teška i duboka gospodarska, moralna i svaka druga kriza, kroz koju prolazi Hrvatska, rezultat je izuzetno velikih ekonomskih, političkih i društvenih deformacija koje su se kumulirale u Hrvatskoj u devedesetim godinama. U središtu je tih deformacija privatizacija tajkunizacijom. Posljedice se ogledaju u brojnim devijacijama u makroekonomskom i makropolitikom okruženju. Devijantne pojave u makroekonomskom okruženju posebno se odnose na nisku razinu proizvodnje, zaposlenosti, izvoza, proizvodnosti, akumulativnosti, profitabilnosti, menadžmenta, investicija i na neadekvatnu razinu stabilizacije, zatim na kontinuirano povećavanje vanjskih dugova, na neuravnotežene odnose proizvodnje i (prenapuhane) potrošnje, na veliku nelikvidnost, a isto tako i na odnose cijena domaćeg novca (kamate) i stranog novca (tečaja), jednako kao i na odnose tečaja razmjene i tečaja pariteta kupovne moći. (Indeksi tečajne devijacije). Devijacije u makroekonomskom okruženju odnose se i na sve drugo s time povezano. Devijacije i devijantne pojave u makropolitikom okruženju posebno se odnose na pomanjkanje funkcije pravne države i vladavine prava na organizirani kriminal i na mafiokratske pojave na svim razinama gospodarstva i društva. Kumulirane pogreške ekonomske i ukupne politike, u devedesetim su godinama, veoma suzile prostore za efikasno djelovanje mjera nove ekonomske politike. Uvjetno govoreći, nova se ekonomska politika našla u poziciji svojevrsne blokade i zatočeništva u okruženju koje je nastalo kao izraz prethodno učinjenih pogrešaka.

Sve u svemu, kompleks privatizacije tajkunizacijom koji je u devedesetima bio u središtu svih deformacija, mora biti u središtu nove ekonomske politike. Nova Vlada lijevog centra, koja je izabrana poslije demokratskih promjena na početku godine 2000. ima dvije veoma teške zadaće: (1) savlađivanje gospodarske

---

²¹ Podrobnije informacije o navedenom mogu se dobiti u: D. Vojnić: "Ekonomija i politika tranzicije", Ekonomski institut, Zagreb i Informator, Zagreb, 1993.

i moralne krize, (2) uspostavu pravne države, vladavine prava i razbijanje mafiokracije. Ostvarivanje je ovih zadaća u tijeku.

Savlađivanje gospodarske krize neposredno je povezano s povećanjem proizvodnje i zaposlenosti na osnovi ekspanzije izvoza, što je povezano s podizanjem konkurentne (domaće i vanjske) sposobnosti. Određene mjere fiskalne i porezne politike, usmjerene na smanjenje državne potrošnje i bruto troškova rada, već su u tijeku.

U tijeku su odgovarajuća poboljšavanja makroekonomskog i makropolitčkog okruženja sa svrhom pokretanja novog investicijskog ciklusa prijeko potrebnoga za početak procesa intenzivnijeg restrukturiranja i na toj osnovi poboljšavanja konkurentnosti. Važnu ulogu u tome imat će direktne vanjske investicije za koje su politički preduvjeti (zahvaljujući bitno poboljšanom međunarodnom položaju Hrvatske) već ostvareni.

U tijeku su i određene aktivnosti u monetarnoj sferi koje bi morale dovesti do smanjivanja postojeće razlike između cijene domaćeg i stranog novca, a to je bitna pretpostavka za širi razmah novih poduzetničkih, investicijskih i razvojnih inicijativa.

Nova vlada lijevog centra od samog je početka počela ostvarivati suradnju s ekonomskom znanosti. U tijeku je rad na znanstvenim osnovama koncepcije i strategije razvoja. Čini se da bi ekonomska znanost te znanstvene osnove mogla prirediti u više (barem dva) scenarija. Prvi bi scenarij valjalo raditi na pretpostavkama održanja monetarnog suvereniteta. Drugi bi scenarij valjalo prirediti na pretpostavkama napuštanja monetarnog suvereniteta. Oba scenarija moraju adekvatno vrednovati sve aspekte suradnje u Jugoistočnoj Europi. To se posebno odnosi na Pakt o stabilnosti i na Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju.

Valja se nadati da će se na osnovi ovih razrada koje su usmjerene na aktivnu ekonomsku (i industrijsku) politiku, uvažavajući sve one relevantne segmente (i fiskalne i monetarne politike i politike restrukturiranja) moći dobiti odgovor na pitanja o uvjetima i pretpostavkama maksimalno realno moguće stope rasta proizvodnje i zaposlenosti u godinama koje su pred nama.

LITERATURA

1. *Zoran Anušić, Željko Rohatinski i Velimir Šonje* (ed.et.al.): "Put u nisku inflaciju: Hrvatska 1993.-1994.", Vlada Republike Hrvatske, Zagreb, 1995.
2. *Zvonimir Baletić* (ed.et.al.): "Hrvatsko gospodarstvo u tranziciji", Ekonomski institut, Zagreb, 1999.
3. *Jadranko Bendeković*: "Privatization in Croatia", Ekonomski pregled, br. 1-2, 2000.
4. *Marin Buble* (ed.et.al.): The Third Internationale Conference "Enterprise in Transition", University of Split, Faculty of Economics, Split, 1999.
5. *Ivo Družić*: "Makroekonomsko ograničenje tranzicijske strategije", Ekonomski pregled, br. 9-8, 2000.

6. Economic Comision for Europe: "Economic Survey of Europe 2000"., No 1, United Nations, New York and Geneva, 2000.
7. *Mato Grgić*: "Globalizacija financijskih tržišta i liberalizacija financijskih transakcija", Ekonomski pregled, br. 2-3, 1998.
8. *Peter Havlik*: "Countries in Transition 1997"., WIIW Handbook of Statistics, Beč, 1997.
9. *Peter Havlik et.al.*: "The Transition Countries in 1999: a Ferder Weakening of Growth and Some Hopes for Later Rectery", Research Reports, No. 257., June 1999. The Vienna Institute for Comparative Economic Studies.
10. *Peter Havlik*: "The Transition Countries in Early 2000. Improved Qutlook for Growth, but Unemployment Is Still Rising, WIIW Research Reports, No. 266, June 2000.
11. *Branko Horvat*: "Minimalni put izlaska iz krize", Ekonomski pregled, br. 1-2, 2000.
12. *Grzegorz Kolodko*: "Economic Neoliberalism Became Almost Irrelevant...", Transition, Vol. 9, No. 3., June 1998. World Bank Washington.
13. *Vladimir Lasić*: "Koncept modela privatizacije u Hrvatskoj", Ekonomski pregled, br. 1- 2, 2000.
14. *George Macesich*: "International Monetary Fund: A New Role", Ekonomski pregled. br. 1-2, 2000.
15. *Božo Marenić i Borislav Škegro* (ed.et.al.): "Konceptcija i strategija ekonomskog razvitka Republike Hrvatske", Privredna kretanja i ekonomska politika, br. 10, Narodna banka Hrvatske i Ekonomski institut, Zagreb, Zagreb, 1992, str.142.
16. *Andrea Mervar*: "Liberalizacija međunarodnih financijsko-kapitalnih transakcija", Ekonomski pregled, br. 1-2, 1999.
17. *Gorazd Nikić*: "Što se događa s prerađivačkom industrijom Hrvatske", Privredna kretanja i ekonomska politika, br. 64, Zagreb, 1998.
18. *Gorazd Nikić*: "Lice i naličje niske inflacije i stabilnog tečaja - Slika Doriana Graya", Privredni vjesnik, br. 3120, Zagreb, listopad 1999.
19. *Leon Podkamine* (ed.et.al.): "Transition Countries 1997.External Deficits Lower Than Feared, Stability Again Priority", WIIW Research Reports, No.243, February 1998.
20. *Josef Pöschl* et.al.: "Transition Countries in 1998/99.: Widespread Economic S. Slowdown with Escalating Structural Problems", Research Reports, No.253, February 1999. The Vienna Institute for Comparative Economic Studies.
21. *Željko Rohatinski*: "Tečaj i troškovi funkcioniranja hrvatske ekonomije", Ekonomski pregled, br.1., 1998.
22. *Željko Rohatinski* (ed.et.al.): "Croatian Economic Survey", Institut of Economics Zagreb, National Bank of Croatia Zagreb, 1993. 1994. i 1995.
23. *Željko Rohatinski*: "Ekonomska situacija u Hrvatskoj na početku 2000. kao i izazov ekonomskoj politici", Ekonomski pregled, br. 12,1999.
24. *Christopher T. Saunders* (ed.et.al.): "Economics and Politics of Transition", Macmillan, London, 1992.
25. *Christopher T. Saunders* (ed.et.al.): "The Role of Competition in Economic Transition", Macmillan, London, 1993.

26. *Christopher T. Saunders* (ed.et.al.): "Eastern Europe in Crizis and the Way out", Macmillan, London, 1995.
27. *Guste Santini i Jakov Sirotković* (ed.et.al.): "Dugoročna strategija gospodarskog razvitka Hrvatske" (Znanstveni skup održan u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti 19. svibnja 1998.) Ekonomija/Economics, 5., br. 4, Zagreb, lipanj 1999.
28. *Jakov Sirotković* (ed.et.al.): "Uvjeti i izgledi ekonomskog razvoja Hrvatske početkom 21. stoljeća", HAZU, Zagreb. 2000.
29. *Joseph, Stiglitz*: "Beyonf the Washington Consensus", Transition, Vol. 9, No. 3, June 1998, World Bank, Washington.
30. *Sandra Švaljek*: "Ocjena mogućnosti financiranja financijskog deficita u Hrvatskoj", Ekonomski pregled, br.7-8, 2000.
31. *Ivan Teodorović*: Industrijska politika u nemirnim uvjetima, Ekonomski pregled, br. 1- 2, 2000.
32. *Vladimir Veselica* (ed.et.al.): "Gospodarska politika Hrvatske - Što i kako u 2000". Inženjerski biro, Zagreb, 1999.
33. *Vladimir Veselica i Dragomir Vojnić*: "Misli i pogledi o razvitku Hrvatske", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb, 1999.
34. *Dragomir Vojnić*: "Ekonomija i politika tranzicije", Ekonomski institut, Zagreb, 1993.
35. *Dragomir Vojnić*: "European Integrational Processes and the Countries in Transition with Special Reference to Croatia and Former Yugoslavia", Conference ISSUE, Single European Market, Paper No.88, University of Exeter, September 8-11,1994.
36. *Stjepan Zdunić* (ed.et.al.): "Bankarski i financijski sustav u formiranju štednje u funkciji gospodarskog razvitka", Ekonomski institut, Zagreb, 1998.
37. *Stjepan Zdunić*: "Kako iz ekonomske depresije?" Ekonomski pregled, br.11, 1999.
38. *Stjepan Zdunić* (ed.et.al): "Privatizacija u politici gospodarskog razvitka Hrvatske", Ekonomski institut, Zagreb, 1991.

EUROPEAN COUNTRIES IN TRANSITION ON THE EVE OF THE 21ST CENTURY QUO VADIS CROATIA

Summary

At the beginning of the ninetieth Croatia belonged to those countries which were (beside Slovenia) best prepared for transition. Russia belonged to the least prepared countries for transition. At the end of the ninetieth both Croatia and Russia were included into countries with least transitional achievements, burdened with hard social distortions of maffiacracy character. Causally-consecutive relations completely differ in Russia and Croatia.

Central European countries completely approached (the Czech Republic) or considerably exceeded development level which they had at the beginning of transition.

Croatia is the only exception. It will come up with this level in the first decade of new millenium. Hard and deep economic, moral and any other crisis that Croatia passes through, is the result of extremely great economic, political and social distortions which accumulated

in Croatia during the ninetieth. The central place of these distortions belongs to privatization by means of tycoonization. Consequences are reflected in numerous deviations of macroeconomic and macropolitical environment. Deviation occurrences in macroeconomic environment especially refer to low level of production, employment, exports, productivity, accumulation, profitability, management, investments, inadequate stabilization level, continuous increase of external debts, unbalanced production and (exaggerated) consumption relations, high illiquidity, as well as relations of domestic currency price (interest) and foreign currency (exchange rate), as well as to relations of exchange rate and purchasing power parity rate (exchange rate deviation indexes). Deviations in macroeconomic environment relate to all other occurrences correlated to this. Deviations in macropolitical environment especially refer to the lack of function of law-based state and the rule of right to organized crime and maffiacracy occurrences at all levels of economy and science. Cumulated mistakes of economic and entire policy during the ninetieth greatly restricted the space for efficient activity of measures of new economic policy. Conditionally speaking, new economic policy fell in a kind of blockade and captivity in the environment which was the result of previously made mistakes. Altogether, the complex of privatization by tycoonization which was during the ninetieth in the centre of all distortions, must be in the focus of new economic policy. The new government of the left centre which was elected after democratic changes at the beginning of 2000 has two very difficult tasks: (1) control of economic and moral crisis, (2) establishment of law-based state, the rule of law and breakup of maffiacracy. The realization of these tasks is underway. The control of economic crisis is directly connected with increase of production and employment on the basis of exports expansion, what is in correlation with increase of competitive (domestic and foreign) capability. Certain measures of fiscal and tax policy directed to reduction of government expenditure and gross labour costs are already underway. Corresponding improvements of macroeconomic and macropolitical environment with the purpose of initiation of new investment cycle which is indispensable for the beginning of process of more intensive restructuring and based on that improvement of competitiveness, are in progress. The important role here will have foreign direct investments for which (thanks to essentially improved international position of Croatia), preconditions have been already realized. There are also underway certain activities in monetary sphere which should bring to decrease of existing difference between the price of domestic and foreign money, what is an essential presumption for stronger expansion of new entrepreneurial, investment and development initiatives. From the very beginning, the new government of the left centre started realizing cooperation with economic science. The work on scientific bases of the conception and strategy of development has been underway. It seems that economic science could prepare these scientific bases in more (two at least) scenarios. The first scenario should deal with presumptions of maintenance of monetary sovereignty. The second scenario should be prepared on presumptions of abandonment of monetary sovereignty. Both scenarios must adequately evaluate all aspects of cooperation in South-East Europe. That especially refers to Stability Pact and Stability and Integration Agreement. It may be expected that these elaborations which are directed to active economic (and industrial) policy, taking into consideration all these relevant segments (of fiscal and monetary policy and policy of restructuring), will answer the questions about conditions and presumptions of maximal possible real growth rate of production and employment in the forthcoming years.